HET LAND VAN AALST

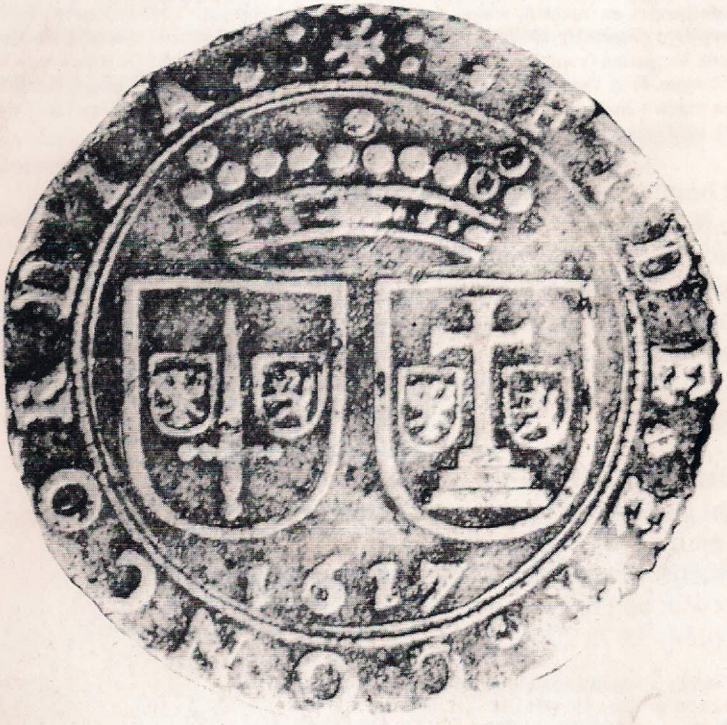

Tijdschrift van de
Geschiedkundige
Vereniging
Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, de stad Aalst en de stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: 550 fr. - Steunende leden: 800 fr. - Beschermende leden: 1.200 fr.
Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst,
Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid "Het Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oost-Vlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, Frits Van Acker, Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Basiel Boel (erebestuurslid), Lieve De Mecheleer, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Bart Van Langenhove, Wilfried Vernaeve (verslaggever).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:
Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
tel. en fax (09) 360 19 04
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. (054) 33 73 27

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Verantwoordelijke uitgever: Dirk Van de Perre
Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke (055) 21 14 04

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

ISSN 0778-7731

HET LAND VAN AALST

JAARGANG L - 1998

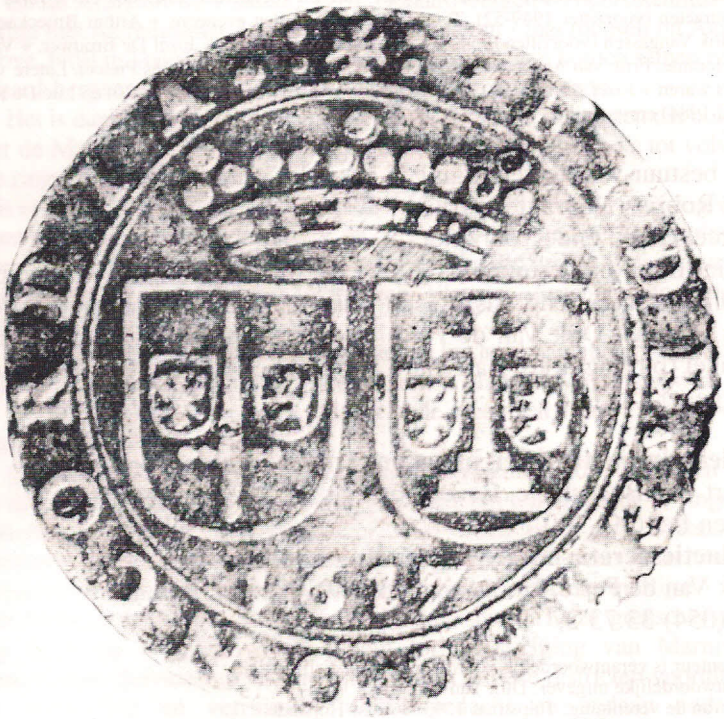

Tijdschrift van de
Geschiedkundige
Vereniging
Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, de stad Aalst en de stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: 550 fr. - Steunende leden: 800 fr. - Beschermende leden: 1.200 fr.
Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst,
Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid "Het Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oost-Vlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, Frits Van Acker, Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Basiel Boel (erebestuurslid), Lieve De Mecheleer, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Bart Van Langenhove, Wilfried Vernaeve (verslaggever).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:
Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
tel. en fax (09) 360 19 04
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. (054) 33 73 27

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Verantwoordelijke uitgever: Dirk Van de Perre
Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke (055) 21 14 04

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

ISSN 0778-7731

TWAALFDE TWEEJAARLIJKS COLLOQUIUM

50 JAAR OOSTVLAAMS VERBOND VAN DE KRINGEN VOOR GESCHIEDENIS

50 JAAR GESCHIEDKUNDIGE VERENIGING "HET LAND VAN AALST"

Geraardsbergen Stadhuis
zaterdag 11 oktober 1997

Programma

09.30u	Ontvangst van de deelnemers in het stadhuis van Geraardsbergen.
10.00u	Verwelkoming door Freddy De Chou, burgemeester van Geraardsbergen.
10.10u	Historiek van de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst door Luc Robijns, voorzitter.
10.25u	Historiek van het Oostvlaams Verbond van de kringen voor Geschiedenis door Leo Pée, voorzitter.
10.40u	"900jaar Cisterciënzerabdijen in Oost-Vlaanderen", door Geert Van Bockstaele, beheerder van Het Land van Aalst.
11.00u	Voorstelling van het "Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent 1802-1997" door Mgr. Arthur Luysterman, bisschop van Gent.
11.30u	Voorstelling van de jubileumuitgave van Het Land van Aalst door Dirk Van de Perre, redactiesecretaris.
11.45u	uitreiking door Leo Pée van de Frans de Potter en Jan Broeckaertprijs aan Geert Van Bockstaele.
12.00u	Slotwoord door Prof. Dr. Herman Balthazar, gouverneur van Oost-Vlaanderen.
12.15u	Receptie aangeboden door het stadsbestuur van Geraardsbergen.

50 JAAR GESCHIEDKUNDIGE VERENIGING HET LAND VAN AALST
50 JAAR OOSTVLAAMS VERBOND VAN DE KRINGEN VOOR GESCHIEDENIS
TWAALFDE TWEEJAARLIJKS COLLOQUIUM GERAARDSBERGEN, 11 OKTOBER 1997

Mijnheer de Burgemeester,
Mijnheer de Provinciegouverneur,
Monseigneur,
Hoogeerwaarde Heer Abt,
Bestendig afgevaardigde van de Provincie,
Heren Schepenen,
Mijnheer de deken,
Heren Voorzitters en Dames en Heren bestuursleden van geschiedkundige verenigingen, genootschappen en kringen,
Geachte Dames en Heren,

Zowel het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis als de geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst zijn dit jaar elk precies een halve eeuw jong.

Het bestuur van Het Land van Aalst was van mening dat zo'n heuglijk feit niet onopgemerkt mocht voorbijgaan. Eenmaal de beslissing voor een passende herdenking was gevallen, stonden voor de eigenlijke viering verschillende mogelijkheden open. De initiatiefnemers konden opteren voor een grandioos volksbal, een spetterende Vlaamse kermis, een breugeliaans maal of een onvervalste voetbalwedstrijd tussen de bestuursleden van beide verenigingen. Even werd zelfs met de idee gespeeld om een nationale stickerverkoop te organiseren rond het nieuw embleem.

Maar « adolescentum verecundum esse decet » leert ons een toneelschrijver, of vrij vertaald: bij een jeugdig iets past nederigheid. En met de wetenschap in het achterhoofd dat de gemiddelde leeftijdsverwachting alsmaar stijgt, moet een halve eeuw haast als jeugdig worden beschouwd. Bovendien, beoefenaars van de geschiedenis en oudheidkunde koesteren zich graag in een, liefst lange, historische traditie. Na rijp beraad werd daarom besloten om het vertrouwde tweejaarlijks colloquium, dat vandaag reeds aan zijn twaalfde editie toe is, in het licht te stellen van de dubbele viering.

Nog niet zo lang geleden schreef een Gents professor in de geschiedenis dat de beheersing van de tijd het grootste voorrecht en meteen ook het sterkste wapen is van de historicus. In het programma dat wij U vandaag aanbieden, Dames en Heren, zijn de drie belangrijke componenten van de tijd inderdaad aanwezig.

Het is niet meer dan passend dat wij als geschiedkundigen starten met een terugblik in het verleden, en meer bepaald met een historische schets van de belangrijkste fasen uit het bestaan van zowel het Oostvlaams Verbond van

Lieve De Mecheleer

de Kringen voor Geschiedenis als de geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst.

Historici hebben echter niet alleen belangstelling voor het verleden, zij houden ook van het heden en kijken vol vertrouwen naar de toekomst. Na de twee historische evocaties worden daarom twee belangrijke projecten toegelicht waaruit moet blijken dat de initiatiefnemers blaken van levenslust en vooralsnog geen sporen vertonen van de eerste ouderdomskwaaltjes. De plechtige presentatie van de jubileumuitgave van Het Land van Aalst zal bovendien aantonen dat het tijdschrift van onze vereniging niet alleen ongekreukt de laatste halve eeuw heeft doorstaan, maar bovendien volop mee is geëvolueerd met zijn tijd, met de noden en eisen van het huidig historisch vak.

Verenigingen als deze van Het Land van Aalst floreren echter alleen maar bij de gratie van hun leden. Het is daarom goed op een feestelijke dag als vandaag niet enkel de instellingen te huldigen, maar ook lof toe te zwaaien aan de mensen die deze instituties bevolken. Dat doen we dan ook wanneer wij de "Frans de Potter en Jan Brouckaertprijs" zullen overhandigen.

Met deze prijsoverhandiging blikken wij reeds naar de toekomst van ons verenigingsleven. Want wij betrouwen en rekenen er zelfs op dat de laureaat in deze erkenning een stimulans moge vinden om met een zelfde gedrevenheid het historisch pad te bewandelen.

Die toekomst komt ongetwijfeld ook aan bod in de slottoespraak waarop de Heer Provinciegouverneur ons zal vergasten. Met een receptie, aangeboden door het Stadsbestuur van Geraardsbergen, sluiten wij het academische deel van dit feestprogramma af.

En hiermee heb ik meteen een aanknopingspunt gevonden om U de eerste spreker van deze voormiddag voor te stellen: de Heer Freddy De Chou, burgervader van het mooie Geraardsbergen, dat vandaag als gaststad optreedt.

Ik dank in zijn persoon alvast het voltallige stadsbestuur voor hun gewaardeerde medewerking bij de organisatie van deze dag en geef hem graag het woord.

Burgemeester van Geraardsbergen Freddy De Chou

In zijn kort maar gul verwelkomingswoord wees de burgemeester op de historiek van het gebouw, waarin de vergadering plaats vond. Het Geraardsbergse stadhuis is immers in zijn huidige structuur een goed bewaard voorbeeld van een middeleeuws schepenhuis.

De herfst is een jaargetijde dat eerder stemt tot meditatie dan tot actie, maar dat was niet het geval voor enkele energieke personen in Oost-Vlaanderen, die laatste maanden van 1947.

1947 was een bewogen jaar. Het Marshall-plan werd bijvoorbeeld goedgekeurd en de eerste wereldhandelsorganisatie werd toen een feit.
In onze eigen provincie kwamen twee verenigingen tot stand: een historische kring die de streek tussen Schelde en Dender tot werkterrein zou uitkiezen en een Verbond dat de reeds bestaande geschiedkundige kringen in Oost-Vlaanderen moest groeperen. Beide verenigingen zijn dus even oud, al is hun levensloop enigszins verschillend geweest.

Op een jubileumviering van geschiedkundige verenigingen mag een historische schets van de gevierden zeker niet ontbreken.
Het is het voorrecht van de twee voorzitters om de belangrijkste momenten uit het bestaan van hun vereniging toe te lichten.
Ik vraag eerst Uw aandacht voor de Heer Luc Robijns, voorzitter van Het Land van Aalst, die ons de geschiedenis zal schetsen van de vereniging die aan zijn goede zorgen is toevertrouwd.

Luc Robijns

HISTORIEK VAN DE GESCHIEDKUNDIGE VERENIGING HET LAND VAN AALST

Voorgeschiedenis

F. DE POTTER en J. BROECKAERT lieten in 1873 hun Geschiedenis der Stad Aalst voorafgaan van "eene historische schets van 't voormalige Land van Aalst"(1). In de inleiding vermelden de Oost-Vlaamse geschiedschrijvers de enkele auteurs die tot dan aandacht hadden besteed aan de geschiedenis van deze uitgestrekte kasselrij : J.-B. GRAMAYE(2) , A. SANDERUS(3), Ph. LESBROUSSART(4), F.-J. DE SMET(5), Kanunnik J.-J. DE SMET(6), A. DE VLAMINCK(7) en Ch. PIOT(8). Daarnaast vermelden zij ook het handschrift van Romaan DE VISSCHER(9) en de tekst van een voordracht door advocaat LAMQUET. De synthese van de Oost-Vlaamse geschiedschrijvers bleef tot voor kort dé handige bron bij uitstek.

Op 12 maart 1903 werd dan de Oudheidkundigen kring van de stad en het voormalig Land van Aalst opgericht, tevens onder de benaming : *Société archéologique de la ville et de l'ancien Pays d'Alost.*
Deze groep "erudieten", waarvan we vooral de namen van Jean Moens, Juliaan Roegiers, Paul de Clippele en Oscar Reyntens onthouden, had als werkgebied het voormalig Land van Aalst. Hun pennevruchten lieten zij verschijnen in de *Annalen*, die jaarlijks werden gepubliceerd vanaf 1904/05 tot 1914, welgeteld in 10 jaargangen.
Van het *Bulletijn/Bulletin* verscheen slechts één jaargang (1904/05).

In dezelfde periode, meer bepaald in oktober 1908, ontstond te Aalst ook het tijdschrift Nieuw Leven, een *"maandblad voor folklore, plaatselijke geschiedenis, letterkunde en kunstkritiek"*, zoals de ondertitel aangeeft. Aan de titel werd al vlug "voor het arrondissement Aalst" toegevoegd. De belangrijkste betrokkenen waren E.H. Fl. De Pratere, Baron L. de Béthune, F. De Loose, Pr. D'Hoir, V. D'Hondt, P. Van Schuylenbergh, M.L. Gheeraerdts. Het initiatief werd echter reeds afgesloten met de derde jaargang, in augustus 1911.

Intussen leverde reeds vele jaren Petrus Van Nuffel (1871-1939), zeer verdienstelijk historisch werk voor Aalst zelf. Hij was zeer bedrijvig als uitgever van en publicist in meerdere plaatselijke dag- en weekbladen, waaronder *De Werkman, Het Land van Aalst, de Gazette van Aalst* en *De Volksstem(10)* .

Tijdens en kort na de oorlog was er echter een lacune ontstaan en werd de plaatselijke geschiedenis in het Land van Aalst blijkbaar niet meer georganiseerd beoefend. Kort na de tweede wereldoorlog ontstonden evenwel her en der plaatselijke heemkringen of werd de draad van de bestaande oudheidkundige kringen opnieuw opgenomen. Provinciaal ontstond toen ook het Verbond van de Kringen voor Geschiedenis(11) .

Stichting

De Geschied- en Heemkundige Kring " Het Land van Aalst" werd gesticht in 1947-48, blijkbaar op initiatief van Albert Van Lil , die beheerder bleef tot 1966, en van bij de aanvang, tot in 1952, onder voorzitterschap van Jozef Van Overstraeten.

Uit een uitgebreide nota over die eerste jaren van de hand van Albert van Lil, die toen nog Van Lul heette, citeren wij de volgende merkwaardige passages :

"Tijdens de oorlog had de Duitse bezetter de gemeenten van de Brusselse agglomeratie versmolten tot één Groot-Brussel, waarvan Dr. Jan Grauls tot burgemeester werd gemaakt. Het nieuwe stadsbestuur had in 1943 een cursus voor gidsen van Groot-Brussel ingericht, waar verscheidene zeer gekende personen les gaven. Onder hen Jozef van Overstraeten, toen ondervoorzitter van de VTB.

Als één van zijn leerlingen had Albert Van Lul hem bij die gelegenheid persoonlijk leren kennen. Van Lul, die een ijverig en regelmatig lezer was van *Eigen Schoon en De Brabander*, en die zelf familiebanden had in Welle, niettegenstaande hij sedert zijn prille jeugd in Vorst was gevestigd, zag in dat er een gebrek was aan een historisch tijdschrift in het Aalsterse, een tijdschrift dat min of meer de evenknie zou zijn van *Eigen Schoon*. Van Lul vertelt verder dat hij de zaak besprak met enkele bevriende paters van Affligem, met Baziel Boel, die Van Overstraeten kende als gewezen collega aan het Atheneum van Aalst en die eveneens Jozef Van Cleemput kende, een knap vorser. Ook waren er goede contacten met Jan Lindemans en zijn echtgenote.

Zo scheef Albert Van Lul op 10 december 1947 de volgende brief naar Van Overstraeten, toen de naaste buurman van August van Lul, oom van Albert:

"...Eigen Schoon heeft in Oost-Vlaanderen een goei dozijn abonnés, welke kunnen de kern vormen van de "supporters". Het te behandelen gebied moet zoveel mogelijk een historisch en geografisch geheel vormen, en Dr. Lindemans meent dat het Land van Aalst zich hiertoe uitstekend leent : het gebied omvat de steden Aalst, Ninove en Geraardsbergen, daar Dendermonde meer naar het Waasland gericht is en een eigen - schoon ziekelijke - krant heeft (sic). Ten oosten de grens Brabant-Vlaanderen, en ten westen ongeveer de grens van het bestuurlijk arrondissement Aalst (dit arrondissement is trouwens geknipt voor het doel).

"De leiding wordt best toevertrouwd aan een half dozijn lieden, waarvan een paar germanisten, een paar mannen met uitgeverservaring en een paar helpers met toewijding en vrije tijd, gebeurlijk met geld om de kosten van het tijdschrift in den beginne te dekken... Als medewerkers komen vooral in aanmerking : de Z.E.H. Deken van Ninove (Jozef Walters) , de E.H. onderpastoor de Brouwer, de zonen Van Cleemput te Aalst, een knappe vorser Coucke, te Denderleeuw, een neef van Juffr. Van Langenhove te Wieze, alsmede de V.V.V. te Geraardsbergen en zeker ook de paters van Affligem.

"Lindemans acht het beter onmiddellijk met de uitgave van het tijdschrift te beginnen, daar er doorgaans kopij genoeg is...

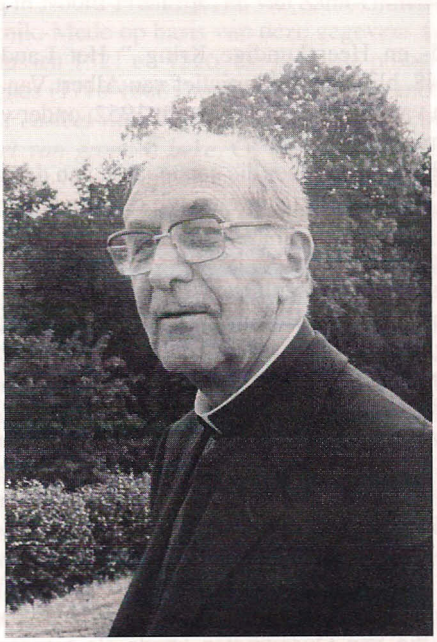

Pastoor Jozef de Brouwer (+ 1983) redactiesecretaris tot 1980

Links Basiel Boel, rechts Albert Van Lil (+1993)
Vooral Van Lil speelde een zeer grote rol bij de stichting van de vereniging

"Wat de keuze betreft, weet ik niet of het beter is een splinternieuw tijdschrift te maken, dan wel een bestaande om te vormen (hier denk ik aan *Ons Heem*)...
"Het voornemen om in *Ons Heem* stambomen uit te geven acht Dhr. Lindemans niet erg gelukkig, daar de stambomen door de band slechts aan lieden uit de streek belang inboezemen, en *Ons Heem* uiteraard een groot gebied bestrijkt...
"De heer Boel is bereid zijn volle medewerking te verlenen (maar kan voorlopig niet onder eigen naam publiceren). Lindemans wil de oprichters met veel raad en weinig daad bijstaan.
"De wankele gezondheid van Van Lul belet hem iets meer te doen dan de zaak aan te bevelen en de oprichters aan te moedigen.
"Ik verheel mij niet dat U werk hebt tot over uw oren en er op uw medewerking dus maar heel weinig beroep zal kunnen gedaan worden. Echter meen ik dat uw kennissen en ondervinding zeer kostbaar zouden zijn...", pleitte van Lul bij Van Overstraeten.

De gezondheidstoestand van Van Lul was toen allesbehalve rooskleurig: hij was omzeggens arbeidsonbekwaam. Jozef Van Overstraeten beantwoordde zijn brief niet schriftelijk maar liet via zijn oom weten dat hij hem op zondag 15 januari 1948 zou ontvangen om de zaak te bespreken, te drie uur in de namiddag.
"Op de gestelde dag en uur duwde ik schuchter op de belknop, werd er gauw binnengelaten en goed onthaald. Van Overstraeten had over de zaak goed nagedacht, vond het plan uitvoerbaar en had reeds enkele praktische schikkingen getroffen. Eerst moest er gezorgd worden voor een beschermcomité, dat zou bestaan uit vooraanstaande lieden, waarvan de naam en faam zou borg staan voor de kwaliteit van het tijdschrift. Vermits wij het historisch Land van Aalst zouden behandelen, was het best die naam voor ons nieuw tijdschrift te kiezen. Een vroegere publicatie had weliswaar ook die naam gedragen, maar die was lang dood, zodat elke verwarring uitgesloten was(12). Wij, uitgevers, zouden een feitelijke vereniging vormen, liever dan ons te verbinden onder ene of andere wettelijke vorm, wat trouwens voor heel wat "zwarten" wettelijk verboden was. De Heer van Overstraeten, die *Ons Heem* had gesticht en nog leidde, meende dat wij best een Heemkundige Vereniging konden vormen, iets waartegen ik volstrekt geen bezwaar had. Voor mij kwam het er inderdaad op aan dat er een tijdschrift tot stand kwam."

Woensdag 18 februari bracht Van Lul een bezoek aan Dr. Coremans, conservator der Koninklijke Musea aan het Jubelpark(13), om inlichtingen over publicaties en toezegging van gebeurlijke steun. P. Coremans was overal persona grata maar Van Overstraeten was niet ongeschonden uit de oorlog gekomen en we moesten zeker spelen, aldus Albert Van Lul.

Begin april 1948 nieuwe bijeenkomst. Dr. Arthur Broeckaert uit Geraardsbergen, Dr. Hendrik Vangassen en Jozef Van Cleemput uit Aalst hadden toegezegd, maar slechts deze was aanwezig. Onderpastoor Jozef de

Brouwer, toen te Hofstade, had eveneens toegezegd, evenals zijn collega Valère Gaublomme uit Erembodegem, ofschoon met veel mondeling meegedeeld voorbehoud, daar hij volstrekt niet de politieke gedachten van de Brouwer deelde.

Van Lul had een ontwerp van tekst meegebracht, om toetreding tot het beschermcomité aan te vragen en Van Overstraeten had een lijst van drukkers uit de streek. Daar we evenwel volstrekt niets konden aanvangen zonder geld had Van Overstraeten ervoor gezorgd dat de Vlaamse Toeristenbond ons een toelage van 1000 fr schonk .

Maandag 17 mei, tweede Pinksterdag, nieuwe vergadering. De goedkoopste drukker was Boeykens en omdat hij te Aalst gevestigd was gelaste Van Overstraeten zich ermee de tekst te gaan dragen, des te meer omdat hij geweldig aandrong om zich altijd het proeflezen voor te behouden.

De brief om een erecomité samen te stellen met steunende leden was ondertekend door J. de Brouwer, A. Broeckaert, H. Vangassen, J. Van Overstraeten en J. Van Cleemput. Onderpastoor V. Gaublomme had aanvankelijk bezwaren, evenals J. Van Cleemput. Daarom werd Frits Van Acker aangezocht, leraar aan het K. Atheneum te Gent, competent kenner van het Aalsterse dialect en echtgenoot van Jeanne de Brabanter. Jan Lindemans was van oordeel dat de begoede, intellectuele burgerij de meest standvastige leden oplevert en waarschuwt tevens voor Van Overstraeten als voorzitter.

In de naoorlogse context was de oprichting van een "heemkundige" vereniging geen onschuldige aangelegenheid : de Belgische Staat liet controles uitvoeren en de Rijkswacht won inlichtingen in.

De propagandacirculaire werd aan 500 personen toegestuurd : burgemeesters, pastoors en schoolhoofden, notarissen, politiekers en notabelen. Dit leverde 21 ereleden op, waaronder de gouverneur, professoren, volksvertegenwoordigers, leden van de Bestendige Deputatie, hoogeerwaarde heren, enz. De jaarlijkse bijdrage was toen vastgelegd op 80 fr.

De bestuursvergaderingen vonden plaats op zondagnamiddag (een traditie die bijna 50 jaar stand hield), ten huize Van Overstraeten . Van de uitgebreide redactieraad waren enkel De Brouwer, Van Cleemput, Gaublomme, Van Overstraeten en Van Lul actieve bestuursleden. Later werden ook Boel, Vangassen en Jules Pieters bij de kernploeg betrokken.

Het tijdschrift verscheen tweemaandelijks en werd gedrukt bij Boeykens te Aalst. De verzending werd verzorgd door Van Lul aan wie het drukwerk werd bezorgd via de *Messageries Frits Desmedt*. Het tijdschrift werd verstuurd in een band en iedere zending werd door Maria Van Lul met een kinderwagen naar de post gebracht.

Begin januari 1949 verscheen dan het eerste nummer. In het voorwoord verduidelijkt Van Overstraeten dat hij het wilde maken tot een bescheiden monument ter ere van een der vruchtbaarste, rijkste, schoonste, nijverste en meest Vlaamse streken van ons Vlaanderland(14). Verder wordt het werkingsgebied nauwkeurig omschreven : het komt vrijwel overeen met het historische Land van Aalst, in zijn grootste omschrijving(15).

Het eerste jaarverslag aan het Oost-Vlaams provinciebestuur voor het bekomen van subsidies vermeldde gevat : "Na maandenlange besprekingen en

Titelpagina van het eerste nummer van het tijdschrift. Deze opmaak werd gedurende 20 jaargangen bewaard

onderhandelingen door Van Lul en Van Overstraeten, stichters van de heemkundige kring, werd het bestuur en de redactieraad gevormd."

De beschermraad telde intussen 32 leden. De 150 leden van de start waren op het einde van de eerste jaargang aangegroeid tot rond de 400 leden. De volledige ledenlijst werd gepubliceerd in nr. 6 van 15 december, p. 182-87. De eerste jaargang telde 220 blz. tekst, met inbegrip van banden en prospectus, waarvan 90 blz. in corpus 8 . Erembodegem telde de meeste leden ; op zondag 18 september 1949 werd er de eerste gouwdag georganiseerd.

Bestuursvergaderingen werden gehouden om de twee maanden. Een bibliotheek werd uitgebouwd door "alles te verzamelen wat nuttig kan zijn". De gouwdag van 1950 vond plaats in Nederboelare, op uitnodiging van burgemeester-volksvertegenwoordiger Albert Vanden Berghe. Telkenjare werd een ledenbijeenkomst georganiseerd op een andere plaats, geen reis evenwel zoals *Eigen Schoon*. De jonge vereniging ontving subsidies van staat, provincie en stad. Ze kende nooit 500 leden en vaak minder dan 400.

"De kring sloot aan bij het Oostvlaams Verbond der Kringen voor Geschiedenis en verkreeg gaandeweg achting en aanzien." Aldus besluit Albert van Lil zijn uitvoerig, wellicht wat subjectief verhaal, dat hier ingekort en gecommentarieerd werd weergegeven. Geen andere bron schetst zo goed de naoorlogse sfeer bij historisch geïnteresseerden, waarin Het Land van Aalst, maar ook verschillende andere historische en heemkundige verenigingen en tijdschriften tot stand kwam.

Verdere geschiedenis

Reeds op 26 augustus 1949 overleed Kan. Jozef Reynaert, pastoor-deken van Aalst(16), die als publicist en vorser het nieuwe initiatief ten volle steunde. Begin 1952, kort na de gouwdag te Erembodegem, nam Jozef Van Overstraeten ontslag, daar de VTB al zijn krachten opeiste(17).

De toenmalige Burgemeester van Aalst Jozef Borreman aanvaardde de opvolging als voorzitter, doch hij oefende nooit de functie uit. In 1954 werd Hendrik Vangassen uit Ninove voorzitter.

Eind 1952 overleed aannemer Albert Van Pottelbergh, sponsor van het Erembodegemnummer en mede-organisator van de gouwdag aldaar. Begin 1953 overleed te Mere Aloys Suys, een degelijk en gewaardeerd medewerker.

Als successen werden dan weer de bekroningen geboekstaafd, in 1954 van bijdragen van Vangassen door het Oost-Vlaams Verbond en in 1956 van de studie van F. Courteaux en A. Van Lil over Aalst, een eeuw evolutie. Op 20 maart 1958 verongelukte Jozef Van Cleemput met zijn motorfiets op weg van Antwerpen, waar hij atheneumleraar was, naar Aalst ; het verlies werd zeer sterk aangevoeld. In 1961 werd de *Lijst der heerlijkheden* van Van Twembeke bekroond door het Oost-Vlaams Verbond. Jozef de Brouwer, die zeer productief was, kaapte de meeste prijzen weg. In 1963 nam Dr. Vangassen ontslag als voorzitter om gezondheidsredenen ; hij overleed op 20 maart 1968 ; Frits Courteaux werd de nieuwe voorzitter en bleef dit tot 1980. In 1966 nam ook Van Lul ontslag als beheerder om gezondheidsredenen. Hij werd vervangen door Gerard (Geert) Van Bockstaele, die de functie nog steeds met dezelfde inzet en ijver behartigt.

De titelpagina vanaf 1970 tot 1980

Vanaf 1965 tot 1976 werd het tijdschrift gedrukt bij Het Reklaamblad te Lede, nadien door de Beschutte Werkplaats van het Revalidatiecentrum te Lede en kort daarna door Veys uit Tielt.

Op 10 mei 1973 ontviel ons Marcel Cornelis uit Denderleeuw, die zich vooral inzette voor zijn uitgebreide publicatie over de *Buitenpoorters van Geraardsbergen.*

De vereniging en het tijdschrift bleven "heemkundig" voortbestaan en kregen vele medewerkers, zoals blijkt uit de algemene Index op de eerste 25 jaargangen, opgesteld door Marcel Cornelis en Jules Pieters(18).

Sinds eind 1972 droeg de vereniging het predicaat "geschied- en heemkundig" doch bij het begin van 1981 zou ze "heemkundig" laten vallen. Gesticht als feitelijke vereniging, bleef ze tot heden dit statuut behouden.
Andries uit Grimbergen-Humbeek werd de nieuwe drukker tot 1991 en vanaf 1992 wordt het tijdschrift gedrukt bij De Riemaecker uit Nukerke, wat een wezenlijke kwaliteitsverbetering inhield.

Na 25 jaar

Op 9 september 1973 vierde de vereniging haar 25-jarig bestaan te Aalst(19). Tijdens dit Dirk Martensjaar werd de feestrede op het stadhuis uitgesproken door Pater Kamiel Heireman, drijfveer achter de Martensviering. De geschiedenis van de vereniging werd uit de doeken gedaan door Albert Van Lul.

Jules Pieters, volkskundige uit Serskamp, overleed op 15 augustus, 1974(20).

1980 bracht heel wat verandering mee : V. Gaublomme, sedert enkele jaren pastoor te Gottem, overleed, zodat de rubriek recensies en bibliografie onbezet bleef. Fritz Courteaux(21), Jozef de Brouwer en Albert Van Lil(22) verdwenen uit het bestuur, Luc De Ryck werd voorzitter, Luc Robijns ondervoorzitter. Op 22 oktober 1983 werd te Aalst het Vijfde Provinciaal Colloquium van het Verbond der Kringen voor Geschiedenis georganiseerd door Het Land van Aalst(23), waarop J. de Bouwer werd bekroond met de eerste De Potter en Broeckaertprijs ; zijn gezondheidstoestand liet hem niet meer toe de prijs persooonlijk in ontvangst te nemen en hij overleed binnen het jaar(24). Daarmee ontviel ons één der productiefste en meest gelauwerde medestichtende bestuursleden.

In 1984 nam Luc De Ryck ontslag als voorzitter omdat hij zich volledig wilde toeleggen op de voorbereiding van een doctoraat in de Nieuwste Geschiedenis ; hij draagt nu de titel van ere-voorzitter en werd als voorzitter opgevolgd door Luc Robijns.

In 1985 verscheen op initiatief van onze vereniging de *Bibliografie van de gemeenten van het Land van Aalst* (1950-83)(25), de verderzetting van het werk van Leo De WACHTER voor het Land van Aalst. Ze werd gerealiseerd onder de stuwende en deskundige leiding van Herman Van Isterdael (bestuurslid sedert 1981 en ondervoorzitter van 1985 tot 1989) door een

De titelpagina van 1981 tot 1987

BTK-ploeg, bestaande uit twee voltijdse licentiaten geschiedenis en twee dactylo's die samen gedurende één jaar aan deze bibliografie hebben gewerkt. Sindsdien wordt de bibliografie jaarlijks verdergezet in het tijdschrift, eerst volgens dezelfde indeling, vanaf 1991 met het software-pakket CDS-ISIS dat door de UNESCO ter beschikking wordt gesteld(26) , waaraan sedert 1994 enkele verschuivingen werden aangebracht(27) . Deze belangrijke taak die de bestuursleden samen op zich namen, wordt nu gecoördineerd door Georges Vande Winkel, bijgestaan door Wilfried Vernaeve.

Het archief en de ruilbibliotheek die in de loop der jaren werd opgebouwd, samen met de voorraad onverkochte nummers is thans ondergebracht in het nieuw Stedelijk Archief aan de Oude Vismarkt van Aalst. Bij het overlijden van V. Gaublomme in 1980(28) ging een groot deel van de ruilbibliotheek verloren, wegens de vermenging met zijn persoonlijke bibliotheek. De voorraad onverkochte nummers werd toen bewaard bij Luc De Ryck, die hem van Albert Van Lil had overgenomen.

Het bestuur was het Stadsbestuur van Aalst zeer dankbaar toen de bibliotheek en het archief kon ondergebracht worden in de Kattestraat 33, in een lokaal boven de Cultuurdienst, waar ook het archief van de Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon (V.VAK), die steeds de beste verhoudingen met Het Land van Aalst onderhield, was ondergebracht. Het was vooral Clemens Uyttersprot(29), de vriendelijke en toegewijde Catharinist en penningmeester van de V.VAK die daar als bestuurslid (1976-1990) onze collecties beheerde, vanaf 1985 bijgestaan door Marc Uyttersprot.

Toen dit OCMW-gebouw zou worden verkocht, moest het archief verhuizen. Het geheel kon worden ondergebracht in het Sint-Maarteninstituut, Vrijheidstraat, waar hiertoe een vijfde verdieping met leegstaande studentenkamers werd ter beschikking gesteld. Begin 1997 werd de collectie dan overgebracht naar het nieuwe Stadsarchief, waar Marc Uyttersprot, samen met de archiefverantwoordelijken, instaan voor het beheer.

Naar aanleiding van het 40-jarig bestaan werd de Horenbautkaart uit 1596 uitgegeven en aan alle leden geschonken. De publicatie werd voorgesteld op een academische zitting in de feestzaal van het Stadhuis op 10 december 1988(30).

Een mijlpaal in de loop der volgende jaren, zowel voor de vereniging als voor het historisch onderzoek in de streek in het algemeen, is de inventarisering van het archief van het Land van Aalst door Herman Van Isterdael en de overdracht op 15 april 1994 van dit fonds naar het nieuwgebouwde Stadsarchief te Aalst (31).

Als inleiding van de inventaris scheef H. Van Isterdael een overzicht van de geschiedenis van het Land van Aalst, die samen met de studie van Marnix Cherretté thans de meest recente syntheses vertegenwoordigen(32). Gedurende enkele jaren (1986-1989) maakte Cherretté deel uit van het bestuur en vervulde hij de functie van redactiesecretaris, samen met S. De Lange, vooraleer Dirk Van de Perre eerst samen met De Lange, en vanaf 1991 alleen deze belangrijke functie op zich nam.

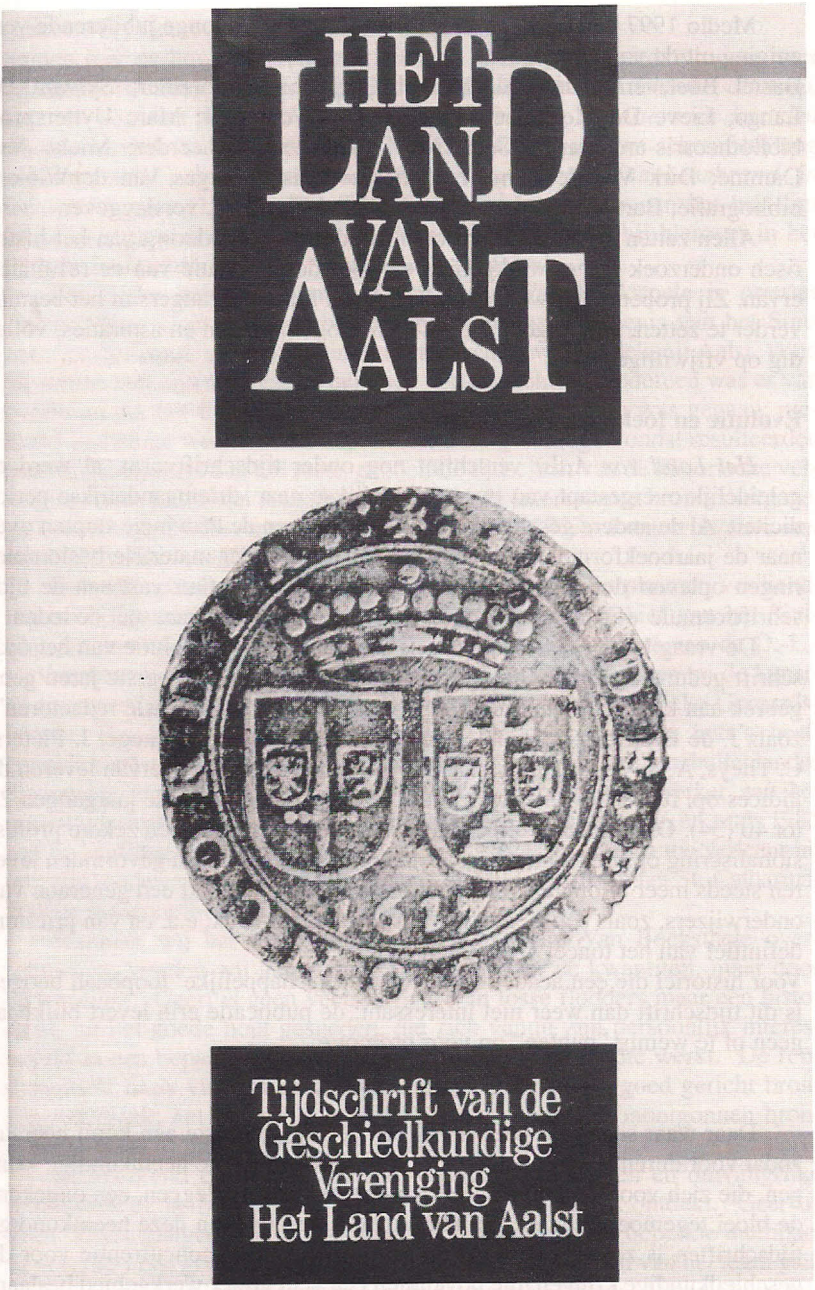

Nieuwe titelpagina vanaf 1988 tot heden

Medio 1997 bestaat het bestuur van onze 50-jaar jonge jubilerende vereniging uit de volgende leden:
Basiel Boel, erebestuurslid; Marcel Cock, ondervoorzitter; Sylvain De Lange; Lieve De Mecheleer; Luc Robijns, Voorzitter; Marc Uyttersprot, bibliothecaris-archivaris; Geert Van Bockstaele, beheerder; Mieke Van Damme; Dirk Van de Perre, redactiesecretaris; Georges Van de Winkel, bibliografie; Bart Van Langenhove; Wilfried Vernaeve, verslaggever.

Allen zetten zij zich onverdroten in voor de bevordering van het historisch onderzoek in het werkgebied en voor de publicatie van de resultaten ervan. Zij proberen het werk en de inzet van hun voorgangers in het bestuur verder te zetten, elk volgens zijn of haar mogelijkheden en aspiraties, volledig op vrijwillige basis.

Evolutie en toekomst na 50 jaar

Het Land van Aalst verschijnt nog onder tijdschriftvorm, al werd er geleidelijk overgestapt van tweemaandelijkse naar driemaandelijkse periodiciteit. Al de andere geschiedkundige kringen van de Provincie stapten over naar de jaarboekformule, die voor het bestuur minder materiële beslommeringen oplevert doorheen het jaar. Toch houdt dit bestuur vast aan de tijdschriftformule wegens het voordeel van meervoudig contact met de leden.

De vraag kan gesteld worden naar de inhoudelijke evolutie van het tijdschrift gedurende deze vijftig jaar. Blijkbaar was er in de eerste jaren geen gebrek aan kopij. Stilaan kreeg het tijdschrift een aantal "vaste redactoren", zoals J. de Brouwer, V. Gaublomme, F. Courteaux, S. De Lange, J. Pieters, C. Theys, A. Suys, H. Vangassen, e.a. Een goed overzicht hiervan leveren de indices op, respectievelijk de eerste 25 jaargangen (33) en de jaargangen 26 tot 40 (34). Ontegensprekelijk trad er in de loop der jaren een zekere professionalisering op. Een aantal beroepshistorici of academisch gevormden leveren steeds meer bijdragen voor publicatie. Anderzijds lijkt een generatie van onderwijzers, zoals een Achiel De Vos, Fritz Courteaux, e.a. en van priesters definitief van het toneel verdwenen.
Voor historici die een academische of wetenschappelijke loopbaan beogen is dit tijdschrift dan weer niet interessant: de publicatie erin levert blijkbaar geen of te weinig "punten" op voor promotie.

Daar waar sedert de jaren 1970 een zekere schaarste aan kopij heerste, zodat voortdurende prospectie nodig bleek, begonnen de heemkundige kringen, die zich vooral op de plaatselijke geschiedenis toeleggen, een ongekende bloei tegemoet te gaan. De inhoud van sommige van deze heemkundige tijdschriften is zeker waardevol en vormt een zekere concurrentie voor de geschiedkundige kringen, die bovendien een veel groter werkgebied beslaan, en daardoor niet alleen inhoudelijk maar ook "commercieel" benadeeld zijn ten opzichte van plaatselijke heemkringen. Dit laatste aspect is algemeen bekend: het wordt door de overheid gecorrigeerd door de subsidiëring.
Hoe dit verder in de toekomst zal evolueren is onduidelijk.

Het bestuur in 1988 bij het veertigjarig bestaan. Vlnr: Marnix Cherreté, Sylvain De Lange, Marc Uyttersprot, Marcel Cock, Basiel Boel, Herman Van Isterdael, Geert Van Bockstaele, Albert Van Lil, Dirk Van de Perre, Luc Robbijns.

Het bestuur in 1997. Vlnr: Georges Vande Winkel, Dirk Van de Perre, Mieke Van Damme, Marc Uyttersprot, Geert Van Bockstaele, Sylvain De Lange, Lieve De Mecheleer, Bart Van Langenhove, Marcel Cock, Wilfried Vernaeve, Luc Robbijns.

Het bestuur neemt zich evenwel voor om, onder welke vorm dan ook, het weze een tijdschrift, jaarboek of een electronisch medium, verder het historisch onderzoek in de streek en de verspreiding van de resultaten ervan, te blijven behartigen.

Luc Robijns,
Voorzitter van Het Land van Aalst

Noten

(1) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis der stad Aalst, 4 dln., Gent, 1873-76, dl. 1, p. 1-75.
(2) J.-B. GRAMAYE, Flandria Imperialis ejusque caput Alostum, in Antiquitates illustrissimi Ducatus Brabantiae, Leuven-Brussel, 1708.
(3) A. SANDERUS, Flandria illustrata, 2 dln., Keulen, 1641-1644.
(4) Ph. LESBROUSSART, Dissertation historique sur le comté d'Alost, in Nouveaux mémo res de l'Académie Royale, I, 8, Brussel, 1820.
(5) F.-J. DE SMET, Description de la ville et du comté d'Alost, depuis son origine jusqu'à l'entrée des armées françaises en Belgique, 1794, Aalst, 1852, 148 blz.
(6) J.-J. DE SMET, Mémoire historique et critique sur la seigneurie ou comté d'Alost, in Verhandelingen Belgische Academie...; ook in Recueil de mémoires et de notices histor ques, dl. 1, 54 blz.
(7) A. DE VLAMINCK, De stad en de heerlijkheid van Dendermonde, in Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van Dendermonde, 1865.
(8 Ch. PIOT, L'Ancien Hôtel de Ville d'Alost, in Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie, 4, 1865, p. 243-256.
(9) AALST, Stadsarchief, Oud Archief, nr. 2 : Romaan DE VISSCHERE, De comitatu Alostano ejusque descriptione attributis et proprietatibus,(ca. 1620).
(10) J. GHYSENS, Petrus Van Nuffel (1871-1939). Bijdrage tot een bio-bibliografische benadering, in Alostana 1, Aalst, 1978, p. 199-227.
(11) Zie hierover het artikel van Leo Pée, hierboven.
(12) Hier wordt de Oudheidkundige Kring bedoeld.
(13) P. Coremans werd kort nadien de eerste directeur van het K. Instituut voor het Kunstpatrimonium, dat toen in oprichting was.
(14) J. VAN OVERSTRAETEN, Aan de goedwillige Lezer, in L.v.A., jg. 1, 1, 1949, p. II.
(15) J. VAN OVERSTRAETEN, Het Land van Aalst, in L.v.A., jg.1, 1, p.1-6. De opsomming van alle 165 gemeenten die tot het werkgebied worden gerekend, is terug te vinden in H. VAN ISTERDAEL, e.a., Bibliografie van de gemeenten van het Land van Aalst (1950-83), 1985.
(16) C. UYTTERSPROT, Kanunnik Jozef Reynaert, in L.v.A., jg. 25, 1973, p. 296-297.
(17) In Memoriam Jozef Van Overstraeten, in L.v.A., jg. 38, 1986, 5-6, p. 193-196. Gevraagd naar zijn rol bij de stichting van Het Land van Aalst in het televisieprogramma Ten huize van..., opgenomen in 1966, verklaarde Van Overstraeten echter dat hij daar inderdaad bij betrokken was geweest, samen met Jozef de Brouwer, maar dat het tijdschrift verdwenen was... Begrijpelijkerwijze zette dit toen kwaad bloed bij zijn vroegere medestanders. (J. FLORQUIN, Ten huize van..., reeks 5, Leuven 1969, p. 254-290 (p. 278).
(18) J. PIETERS, Indices op de jaargangen 1949-1973 van "Het Land van Aalst", in L.v.A., jg. 26, 1974, p. 1-63.
(19) B. BOEL, Onze Zilveren Gouwdag, in L.v.A., 1973, p. 287-291 ; A. VAN LUL, Hoe het begon. Toespraak door de heer Albert Van Lul op de gouwdag te Aalst op 9 september 1973, in L.v.A., 1973, p. 292-296.

(20) F. COURTEAUX, In memoriam Jules Pieters, in L.v.A., jg. 26, 1974, 3-4, p. 264.
(21) C. UYTTERSPROT, Dankbare gedachtenis. Frits Courteaux. Aalst, 1898-1993, in L.v.A., jg. 45, 1993, 1, p. 3 en 7-8 ;
W. COURTEAUX, Herinneringen aan mijn vader, in L.v.A., jg. 45, 1993, 4, p. 263-272 ;C. UYTTERSPROT, Frits Courteaux. Bibliografie van zijn bijdragen tot de Aalsterse geschiedenis, in L.v.A., jg. 45, 1993, 4, p. 273-278.
(22) B. BOEL, Dankbare gedachtenis. Albert van Lil. Welle 1909 - Vorst 1993, in L.v.A., jg. 45, 1993, 1, p. 3-6 ; M. UYTTERSPROT, Albert Van Lil. Bibliografie, in L.v.A., jg. 45, 1993, 4, p. 279-281.
(23) Verslag van het vijfde Provinciaal Colloquium te Aalst, 22 oktober 1983, in L.v.A., jg. 36, 1984, 4, p.193-218.
(24) In Memoriam Z.E.H. De Brouwer (overleden op 7 juli 1984), in L.v.A., jg. 36, 1984, p. 219-224.
(25) M. DEPREZ, M.-C.GYSSELS, N. MERTENS, G. VAN DER STRAETEN, H. VAN ISTERDAEL (redactie), Bibliografie van de gemeenten van het Land van Aalst (1950-83), 2 bdn., 1985.
(26) G. VANDE WINKEL, Bibliografie van de geschiedenis van Het Land van Aalst, 1990, in L.v.A., jg. 43, 1991, 4, p. 257-258.
(27) G. VANDE WINKEL en W. VERNAEVE, Bibliografie van de geschiedenis van Het Land van Aalst 1993, in L.v.A., jg. 46, 1994, 3, p. 141.
(28) J. DE BROUWER, In memoriam Eerwaarde Heer Valère Gaublomme, in L.v.A., jg. 32, 1980, 2-3, p. 50-52.
(29) L. ROBIJNS en M. UYTTERSPROT, In memoriam Clemens Uyttersprot, Erebestuurslid van Het Land van Aalst, in Het Land van Aalst, jg. 48, 1996, 4, p. 269-273.
(30) Jubileumnummer.
(31) H. VAN ISTERDAEL, Archief van het L.v.A. 1342-1796 (1814). Inventaris (Rijksarchief te Beveren. Inventarissen, 11), 2 bdn., Brussel, 1994.
(32) M. CHERRETTE, Historische ontwikkeling van de instellingen in het Land van Aalst tijdens middeleeuwen en moderne tijden, inzonderheid van het Landscollege (Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, 17), Gent, 1992.
(33) J. PIETERS, o.c.
(34) C. UYTTERSPROT, Het Land van Aalst. Indices op de jaargangen XXVI(1974) - XL(1988), (gepolycopieerd, eigen beheer), (1990).

De relatie tussen het Verbond en Het Land van Aalst is niet alleen goed, ze is opperbest voor beide partijen en bovendien erg vruchtbaar, zoals uit het vervolg van dit programma voldoende zal blijken. De Heer Leo Pée, voorzitter van het Verbond, zal in zijn betoog de ontstaansgeschiedenis van het Verbond toelichten en ook het opzet en de taken van deze federatie verduidelijken.

Leo Pée, voorzitter van het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis

Het huidige bestuur van het Verbond: Danny Lamarcq (secretaris), Geert Van Bockstaele (ondervoorzitter), Leo Pée (voorzitter)

HISTORIEK VAN HET OOSTVLAAMS VERBOND VAN DE KRINGEN VOOR GESCHIEDENIS

Mag ik u allen namens het bestuur van het Oostvlaams Verbond van harte welkom heten op het Twaalfde tweejaarlijks Colloquium van het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis.

In dubbel opzicht een jubileumviering, het vijftigjarig bestaan én van het Verbond zelve én van de gasterende Historische Kring "Het Land van Aalst". Meteen alvast mijn gelukwensen aan de leden van deze Kring en aan zijn voorzitter, Luc Robijns.

Vijftig jaar Oostvlaams Verbond. Hét geschikte moment om even terug te kijken in het verleden, om vandaar uit een beloftevolle toekomst tegemoet te zien. Vandaar dat het verbondsbestuur het plan had opgevat om een omvangrijke publicatie te wijden aan dit gebeuren. Naast de geschiedenis van het Verbond en de bibliografie van al haar publicaties, vindt men er ook de geschiedenis van elk van de respectieve aangesloten kringen. Het is een interessante en originele bijdrage geworden, die uitzonderlijk vandaag, straks, bij het verlaten van de zaal, aan alle genodigden wordt geschonken als een blijvend aandenken aan dit jubileum.

Toen, nu vijftig jaar geleden het huidige Oostvlaams Verbond werd opgericht, was men echter helemaal niet aan een proefstuk toe. Bijna vijftig jaar eerder had ditzelfde scenario - alhoewel met ietwat andere accenten - zich reeds voorgedaan; sommige van de heden bestaande verenigingen of hun voorlopers waren er zelfs actief bij betrokken. Wij denken hierbij in de eerste plaats aan de oudere Kringen zoals deze van het Land van Waas, van het Land van Dendermonde en van Gent, doch ook aan de toenmalige nieuwkomers: de archeologische kringen van Ronse, het Land van Aalst en Oudenaarde.

Het zou derhalve van oneerlijkheid getuigen moesten wij dit eerste scenario, de oprichting van het Geschied- en Oudheidkundig Verbond van Oost-Vlaanderen, in 1903, niet even in herinnering brengen. Dit eerste Verbond, samengesteld uit de genoemde Kringen van Waasland, Dendermonde, Gent, Aalst en Ronse, samen met de museumcommissies van Lokeren en Oudenaarde, ontstond toen immers eveneens uit de nood aan samenwerking en coördinatie op provinciaal vlak, met als bedoeling de krachten te bundelen ten einde de getuigenissen uit ons verleden - toen had men echter vooral archeologie en oudheidkunde op het oog - op een efficiëntere wijze te bewaren, te herwaarderen en aan het breed publiek kenbaar te maken.

Ook toen gebeurde dit alles onder het geïnteresseerd toekijkend oog van het provinciebestuur: de toenmalige gouverneur, baron de Kerckhove d'Exaerde, zat mee aan de bestuurstafel bij de stichtingsvergadering en was bij de latere bijeenkomsten geregeld persoonlijk aanwezig.

Doch dit oude Verbond was geen lang leven beschoren: nadat Gustaaf Willemsen, voorzitter van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas en secretaris en grote bezieler van het Verbond, in 1911 om gezondheidsredenen ontslag had genomen, is kort daarop, in 1912, het Geschied- en Oudheidkundig Verbond van Oost-Vlaanderen dan ook ter ziele gegaan!

Het huidige Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis werd in 1947 gesticht op initiatief van het provinciebestuur, meer bepaald van de Culturele Commissie van Oost-Vlaanderen, èn onder de grote bezieling van Dr. Marcel Grypdonck, die toen net door de Bestendige Deputatie tot provinciaal inspecteur voor Culturele en Sociale Aangelegenheden was benoemd. De eerste voorzitter werd Prof. Jan Dhondt.

Het Verbond was een samenbundeling van de vooroorlogse historische Kringen die de grote wereldbrand hadden overleefd, met name de Oudheidkundige Kring van het Waasland (gesticht in 1860), de Oudheidkundige Kring van stad en Land van Dendermonde (opgericht in 1862, doch met onderbreking tussen 1914 en 1938), de Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde van Gent (opgericht in 1893), en de Kunst- en Oudheidkundige Kring van Deinze (opgericht in 1929), samen met de nieuwe kringen die tijdens of kort na de Tweede Wereldoorlog werden opgericht, met name de Culturele Kring van Zottegem (in 1944), de Heemkundige Kring van het Meetjesland (in 1945), de Historische Kring "Het Land van Aalst" (in 1947) en de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse (in 1948). De Oudheidkundige Kring van Oudenaarde had de oorlog niet overleefd; toen deze Kring in 1952 werd heropgericht werd hij meteen in het Oostvlaams Verbond opgenomen.

Weliswaar lieten de namen alleen al een grote heterogeniteit en verscheidenheid vermoeden. Enkele kringen voerden "geschied- en oudheidkundig" in hun titel; zij ruimden echter ook plaats in voor allerlei divergerende takken van het onderzoek, zoals kunstgeschiedenis, taalgeschiedenis, folklore, enz. Doch de andere kringen, die "kunst" of "heemkunde", of zelfs "algemene cultuur" tot motto hadden, deden eigenlijk net hetzelfde. Ondanks hun verschil in benaming vertoonden deze kringen dus geen wezenlijk onderscheid in de aard van hun activiteiten: zij hielden zich - zij het in ietwat andere verhoudingen - bezig met de studie van het verleden, op een zo breed mogelijke wijze. Zij hanteerden daarbij een viertal verschillende werkwijzen: het inrichten en uitbouwen van een historische bibliotheek, het oprichten van een plaatselijk oudheidkundig museum, het organiseren van lezingen en studiereizen over historische onderwerpen en tenslotte het uitgeven van Handelingen of Gedenkschriften, het belangrijkste onderdeel van hun werking wegens de grote uitstraling ervan, soms tot in het buitenland toe. Zij onderscheidden zich van de typische heemkundige kringen, vooral door de afbakening van het territorium, dat de nauwe stads- en gemeentegrenzen verre oversteeg.

Oude en nieuwe kringen, nu negen in totaal, alle hadden zij in de naoorlogse jaren met structurele, maar vooral met financiële problemen te kampen. De werking van dergelijke kringen steunt immers doorgaans op een zeer beperkt aantal leden, terwijl de grote groep eerder passief deelneemt, als slechts geïnteresseerd in de voordrachten en de uitstappen en in het lezen van de Handelingen. Het gevaar voor teloorgang van een kring lag hem dus hierin dat de weinige vorsers soms eerder toevallig in een kring terechtkwamen en hem nadien - dikwijls omwille van beroepsactiviteiten - terug verlieten, of dat

ongeschoolde vorsers, ontmoedigd omwille van de moeilijke bereikbaarheid der bronnen, hun vorsingswerk gemakkelijk opgaven.

Het is vanuit die gedachtengang dat het Verbond werd opgericht, met als doel: het lenigen van de financiële nood, het coördineren van de werkzaamheden in samenwerking met de Geschiedkundige Kringen in Oost-Vlaanderen, het versterken van het contact tússen deze kringen en het begunstigen van het plaatselijk historisch vorsingswerk. Het Verbond zou tevens, en vooral, fungeren als adviesorgaan en als distributiekanaal voor de jaarlijkse subsidies die door het provinciebestuur aan het Verbond en de aangesloten kringen werden toegekend. Om dit alles te verwezenlijken werd in de schoot van het Verbond een viervoudig plan bedacht:

-het Verbond zou voorlichtingsbrochures uitgeven, die als handleiding konden dienen voor de plaatselijke individuele vorsers; hierin zouden vooral methodologische artikels gepubliceerd worden, telkens uitgaande van een bepaalde probleemstelling;

-het inrichten van een vraagbaak om hulp te bieden aan de plaatselijke vorsers; deze zouden hun vragen naar de voorzitter sturen, die de antwoorden dan zou publiceren in de voorlichtingsbrochures;

-bevoegde leden van het Verbond zouden - volledig vrijblijvend - de studies in handschrift van de plaatselijke vorsers nalezen vooraleer die werden uitgegeven; niet als censuur, maar om te wijzen op methodische fouten of ernstige leemten in de documentatie

-en tenslotte het inrichten van een jaarlijkse wedstrijd die de beste artikels uit de plaatselijke geschiedschrijving zou bekronen.

In 1949 werden de standregelen van het Verbond en het reglement van de jaarlijkse wedstrijd officieel doorgevoerd. Er werd zelfs besloten om maandelijks te vergaderen.

Het bleek achteraf echter helemaal niet zo gemakkelijk om de statuten, reglementen en doelstellingen in de praktijk om te zetten. Van de maandelijkse vergaderingen kwam niets in huis: in de eerste drie jaar werd er in totaal viermaal vergaderd, nadien nooit meer ... tot 1973.

Gedurende meer dan 20 jaar werd de werking van het Verbond volledig per briefwisseling geregeld. Op die wijze kon "het versterken van het contact tussen deze kringen", één der basisdoelstellingen van het Verbond, onmogelijk worden gerealiseerd. De enige vorm van samenhang tussen de aangesloten kringen bestond slechts op papier, met name in de lijst, die telkens op de binnenkaft van de voorlichtingsbrochures werd afgedrukt. De actieve, schrijvende leden kenden elkaar veelal slechts via hun eigen publicaties en deze, uitgegeven door het Verbond. De vraagbaak werd slechts driemaal gerealiseerd, de jaarlijkse wedstrijden eveneens.

Na 1952 bleven dus slechts twee verbondsactiviteiten over: advies aan het provinciebestuur voor de subsidiëring en uitgave van de voorlichtingsreeks. Doch het oorspronkelijk vooropgestelde doel om een tweemaandelijkse brochure te laten verschijnen in de zogenaamde Voorlichtingsreeks, heeft men al evenmin kunnen bereiken: de publicaties verschenen danig onregelmatig, in verschillende jaren zelfs helemaal niet.

Alleen de verdeling van de provinciale toelagen werd getrouw en met de regelmaat van een klok geregeld. De invloed van deze toelagen op de kwantiteit en de kwaliteit van de plaatselijke geschiedschrijving is echter niet gering geweest. Het provinciebestuur schrok er zelfs niet voor terug om de toelagen in te perken, wanneer bleek dat activiteiten en publicaties van de aangesloten kringen of van het Verbond zelf te wensen lieten. En laatstgenoemden waren daar zeer gevoelig voor.

Vijfentwinting jaar lang was prof. Dhondt voorzitter van het Verbond. Toen hij in augustus 1972 te Beiroet in Libanon plots was overleden, volgde Prof. Hans Van Werveke hem op.
In menig opzicht betekende dit een nieuwe start voor het Oostvlaams Verbond: de nieuwe voorzitter wilde voortaan de werking steunen op drie grondgedachten:
1- volledige reorganisatie van het bestuur, of beter gezegd: toen pas werd voor het eerst een degelijk bestuur samengesteld, bestaande uit de voorzitter, twee ondervoorzitters, respectievelijk Achiel De Vos van het Meetjesland en Guy Gadeyne van Ronse, en een secretaris-schatbewaarder, met name mevrouw Hilde De Ridder-Symoens. Van dan af aan werd er jaarlijks minstens één vergadering gehouden.
2- het Verbond moest fungeren als centrale motor en stimulator tot een verdere vervolmaking, zowel kwantitatief als kwalitatief, van de plaatselijke geschiedschrijving: dus regelmatig voortzetten van de voorlichtingsbrochures, waarin artikels met een methodologisch karakter.
3- Mede onder impuls van Dr. Paul Huys, de voormalige culturele adviseur van de provincie, werd het plan opgevat om, naar het voorbeeld van de tweejaarlijkse congressen van de Nationale Federatie voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore van België, eveneens tweejaarlijks een Provinciale Dag voor Oost-Vlaanderen te houden.

Het was echter Prof. Van Werveke niet gegeven deze doelstellingen volledig te realiseren; na een rijk leven in dienst van de wetenschap en van de geschiedschrijving, doch amper één jaar na zijn aanstelling als voorzitter van het Oostvlaams Verbond, overleed hij in mei 1974.
Zijn opvolger, Prof. Siegfried De Laet, heeft gedurende de volgende jaren de beleidslijnen doorgetrokken, zoals die door zijn voorganger waren uitgezet. Zo kon het eerste tweejaarlijks colloquium van het Oostvlaams Verbond in 1975 van start gaan te Zottegem; dit was het begin van een lange wandeling doorheen de provincie, want nadien waren wij achtereenvolgens te gast in Ronse (1977), Aalter (1979), Dendermonde (1981), Aalst (1983), Sint-Niklaas (1985), Oudenaarde (1987), opnieuw Ronse (1989), Deinze (1991), Gent (1993), en opnieuw Zottegem (1995); het weze toegegeven, het tweejaarlijks colloquium is intussen uitgegroeid tot een sterke en geslaagde traditie; dat van vandaag, het twaalfde in de rij, is daarvan opnieuw ten volle het bewijs.

Ook op de andere terreinen waaide er een nieuwe wind door het Verbond:

-de verbondsvergaderingen volgden elkaar op met een voorbeeldige regelmatig;

-in 1976 kwam het tot een grotere samenwerking tussen het Oostvlaams Verbond en de Nationale Federatie;

-in 1981 trad het Oostvlaams Verbond in zijn geheel, als overkoepelend orgaan toe tot de nieuw opgerichte 'Federatie van Nederlandstalige Verenigingen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België';

-in 1979 werd in de schoot van de Kulturele Dienst van de Provincie Oost-Vlaanderen een 'Provinciale Kommissie voor Geschiedenis, Volks- en Heemkunde' geïnstalleerd; sindsdien zetelden er steeds twee afgevaardigden uit het Oostvlaams Verbond in deze commissie.

Door zijn talrijke binnen- en buitenlandse bezigheden werd Prof. De Laet hoe langer hoe meer gedwongen zich bij vergaderingen en colloquia te laten vervangen door ondervoorzitter Achiel De Vos. Het kan dan ook geen wonder heten dat laatstgenoemde de ontslagnemende voorzitter zou opvolgen: en inderdaad, op 11 december 1982 werd hij met eenparigheid van stemmen tot voorzitter verkozen. Gedurende acht jaar, dus tot zijn overlijden in 1989, heeft hij zich, naast de vele andere beslommeringen en ondanks zijn langzaam kwijnende gezondheid, op een enthousiaste wijze van zijn functie gekweten:

-de algemene werking werd beter gestructureerd door het doorvoeren van nieuwe statuten, die van het Oostvlaams Verbond, vroeger een feitelijke vereniging, nu eindelijk een heuse vereniging zonder winstgevend doel hebben gemaakt.

-de jaarlijkse vergaderingen, vroeger nogal dikwijls geteisterd door een gedeeltelijk, doch hardnekkig absenteïsme, werden in de volgende jaren steeds voltallig bijgewoond, wat uiteraard tot een vruchtbare samenwerking ging leiden. Wellicht zat de verplaatsing van de vergaderruimte daar voor iets tussen. Vroeger, toen enkel universiteitsprofessoren als voorzitter van het Verbond fungeerden, gingen deze verbondsvergaderingen door in één van de lokalen van de R.U.G. op de Blandijnberg. Op het middaguur moesten de vergaderingen echter onverrichterzake worden afgebroken, want dan gingen alle deuren op slot. Vanaf 1984 werden de bijeenkomsten in een bovenzaaltje van de Pascalino, op de Botermarkt te Gent, gehouden; daar gold geen sluitingsuur en waren de vergaderingen - letterlijk bedoeld - lang niet zo "droog".

Achiel De Vos, die in 1975 een der meest ijverige stimulatoren was geweest tot het organiseren van de tweejaarlijkse colloquia, kwam - pas voorzitter geworden - al onmiddellijk met een nieuw initiatief aanzetten, namelijk de stichting van een aanmoedigingsprijs voor het historisch werk van lokale vorsers. Deze prijs, Frans De Potter - Jan Broeckaertprijs genoemd, wordt toegekend als bekroning van een verdienstelijk lokaal-historicus voor zijn gezamenlijk geschiedkundig en heemkundig werk. Zo werd pastoor Jozef De Brouwer tijdens het 5de colloquium te Aalst (in 1983) als eerste laureaat gehuldigd. In de volgende jaren viel deze eer te beurt aan pastoor Jozef De Wilde te Sint-Niklaas (1985), Marcel Bovyn te Oudenaarde (1987), Achiel De Vos te Ronse (1989), Paul Van Butsele te Deinze (1991), Jef Scheerders te Gent (1993) en Herman Maes te Zottegem (1995). Naast

de gedreven inzet van de gasterende kringen, heeft deze aanmoedigingsprijs ongetwijfeld mede een invloed gehad op de gunstige ontwikkeling en de steeds groeiende interesse, die de tweejaarlijkse colloquia in de loop der jaren zijn gaan ondervinden. En wij kunnen dan ook alleen maar dankbaar zijn ten overstaan van de plaatselijke kringen en hun bestuur, die - dikwijls steunend op de onvoorwaardelijke inzet van slechts weinigen - deze tweejaarlijkse colloquia hebben opgevoerd tot wat zij geworden zijn : hoogstaande ontmoetingsdagen tussen gelijkgezinden uit heel de provincie. Gezellige dagen ook, want zeker zo belangrijk was telkens het wederzijds ontmoeten op de recepties en aan het middagmaal, waar in een ontspannen sfeer van gedachten werd gewisseld en dikwijls de plannen werden gesmeed voor een volgend evenement. Men kon er immers goed van elkaar leren, letterlijk dan!

Dankbaar zijn wij eveneens ten overstaan van de heer gouverneur en het provinciebestuur, voor de niet aflatende steun die vanuit dat provinciebestuur, daarin bijgestaan en geadviseerd door de Provinciale Commissie van Geschiedenis, wordt gegeven aan het Oostvlaams Verbond en, via dit orgaan, aan de verschillende historische verenigingen van de provincie. Deze subsidies maken het voor de diverse plaatselijke kringen mogelijk om het hoofd te bieden aan de steeds stijgende werkings- en publicatiekosten; zodoende dragen zij zonder enige twijfel bij tot de kwaliteit van het historisch vorsingswerk in Vlaanderen. En dat is tenslotte toch onze algemene bedoeling.

Dank ook aan Monseigneur Luysterman, kanselier Ludo Collin en het Katholiek Documentatiecentrum van Leuven voor hun gewaardeerde medewerking aan en de realisatie van het *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent, 1802-1997.* Publicatie, die straks zal worden voorgesteld, en die een belangrijke bron ontsluiert voor de geschiedenis van onze Oost-Vlaamse parochies.

Dank aan de heer burgemeester en het gemeentebestuur van Geraardsbergen, voor het bereidwillig ter beschikking stellen van de prachtige ruimte waarin wij vandaag mogen vertoeven en voor de praktische en materiele medewerking, zonder dewelke het organiseren van dit feestelijk en hoogstaand gebeuren amper mogelijk zou zijn geweest.

En ten slotte dank aan voorzitter Luc Robijns en aan de leden van de Historische Kring "Het Land van Aalst", omdat zij het 50-jarig bestaan van hun Vereniging hebben willen aangrijpen tot het organiseren van het twaalfde Colloquium van het provinciaal Verbond, tevens jubileumviering van het Verbond zelve.

Leo Pée
Voorzitter van het Verbond

Zoals reeds gezegd, we duiken niet enkel in het verleden maar willen ook even stilstaan bij enkele belangrijke initiatieven die vandaag de werking van zowel het Verbond als Het Land van Aalst, van zowel het bestuur als van individuelen typeren.

Beide initiatieven hebben met elkaar gemeen dat zij het verleden rechtstreeks in voeling brengen met het heden, dat zij de kleine wereld van eigen dorp of stad overstijgen. Beide initiatieven tonen ook aan dat een "publieksvriendelijke" benadering van dat verleden gedegen wetenschappelijk vakmanschap niet in de weg hoeft te staan. Tenslotte zijn beide ondernemingen het resultaat van een efficiënte samenwerking, hetzij tussen uiteenlopende instanties, hetzij tussen historici die op professioneel vlak erg van elkaar verschillen.

Om al deze redenen kunnen in feite de twee initiatieven model staan voor de werking van een dynamische historische vereniging vandaag.

Het eerste initiatief is een publicatie over de reguliere geestelijkheid en plaatst de orde van Cîteaux in het zoeklicht.
Slechts enkele weken geleden werd hier, in deze locatie, het prachtige boek De Glans van Cîteaux in de Nederlanden gepresenteerd. Op de radio konden wij reeds vernemen dat het om een bijzonder geslaagd en stijlvol boek gaat. De aanleiding om juist nu dit boek te laten verschijnen heeft alweer te maken met een verjaardag; voor de verandering gaat het nu eens niet om een vijftigjarige: in 1998 bereikt de Orde van Cîteaux de respectabele leeftijd van 900 jaar.

Geert Van Bockstaele, bestuurslid van Het Land van Aalst, is één van de drie auteurs van het boek. De ideale figuur dus om ons het verhaal van deze religieuze, culturele en vaak ook economische centra te vertellen. Hij zal zich hierbij toespitsen op de elf cisterciënzerstichtingen die in de loop van de 13de en 14de eeuw in het huidige Oost-Vlaanderen werden opgericht.

Miniatuur met de h. Martinus. Detail uit het 13de- eeuwse antifonarium van de abdij Beaupré te Grimminge (The Walters Art Gallery te Baltimore, V.S.)

900 JAAR CISTERCIËNZERABDIJEN IN OOST-VLAANDEREN

In de herfst van 1097, dus 900 jaar geleden, vertrok abt Robertus met enkele monniken uit de benedictijnenabdij te Molesme naar de aartsbisschop van Lyon, die een vurige verdediger van de Gregoriaanse hervorming was. Die aartsbisschop gaf de abt en zijn monniken de toelating om hun abdij te verlaten en elders een nieuwe te stichten, waar ze "strikter en zonder afwijking" de regel van de H.Benedictus zouden volgen. In het bosrijke gebied van Cîteaux, ten zuiden van Dijon, startten zij op 21 maart 1098 met hun nieuwe abdij. Zij zouden de klemtoon leggen op de armoede, eenvoud en soberheid, contemplatie en handenarbeid.

Op een ogenblik dat in Vlaanderen de eerste hervorming, die namelijk van Cluny, nog succes boekte met de stichting van Ename, Affligem, Saint-Denis en wellicht ook van Geraardsbergen, was er in Bourgondië al een tweede hervorming op gang gekomen.

Honderd jaar na Cîteaux kwam in het huidige gebied van Oost-Vlaanderen met de abdij van Boudelo in Klein-Sinaai een eerste cisterciënzervestiging. Een goede dertig jaar later waren er al tien abdijen. In chronologische volgorde: Maagdendale in Oudenaarde, de Bijloke in Gent, Ten Bos in Lokeren en later als Nieuwenbos in Heusden, Oost-Eeklo, Zwijveke in Dendermonde, Doornzele, Beaupré in Grimminge, Ten Roosen in Aalst en Ter Hagen in Zuiddorpe en later in Merelbeke en Gent. Een duidelijke nakomer was de priorij van Waarschoot die slechts in 1444 het levenslicht zag.

De oudste en de jongste stichting, respectievelijk Boudelo en Waarschoot, waren abdijen voor mannen, de negen andere waren voor vrouwen. Opvallend was de geografische spreiding. Van de elf waren er vier in de Schelde- en Dendervallei gelegen en de zeven andere in het Waasland en het Meetjesland.

Merkwaardig is ook dat geen enkele abdij, op die van Beaupré na, op de oorspronkelijke site gebleven is. De voorschriften tot een vestiging van een abdij waren nochtans duidelijk. De monialen of monniken moesten zich buiten de woonkernen vestigen, op eenzame plaatsen die wel vlot toegankelijk moesten zijn en die door hun handenarbeid leefbaar konden gemaakt worden. Blijkbaar hadden velen de graad van onherbergzaamheid onderschat en hun inspanningen overschat en moesten ze naar nieuwe plaatsen uitwijken. . Zo verhuisden kort na de stichting de monialen van de Bijloke, Maagdendale, Ten Bos, Ten Roosen en tijdelijk Ter Hagen. Als motief ver-

Een lepralijder met klepper in de hand wordt van de rijkgevulde tafel weggejaagd.
(The Walters Art Gallery te Baltimore, V.S.)

melden de bronnen: onveilig wegens de aanwezigheid van wolven en andere wilde dieren (Maagdendale), te vochtig (Ten Roosen), te laag rendement, slechte bedijking (Ter Hagen in Zuiddorpe) of ook politieke en geestelijke druk, zoals bijvoorbeeld de Bijloke in Gent.

Acht vestigingen in Gent

Een tweede golf van verhuizingen kende men op het einde van de 16de eeuw wegens de politiek-godsdienstige oorlogen. Al de abdijen die in het Meetjesland (op Waarschoot na) en het Waasland gelegen waren en dus te dicht bij de nieuwe politieke en godsdienstige grenzen, namen hun biezen en zochten in Gent een onderkomen, en dit tot aan de Franse Revolutie.

Tenslotte moesten de monialen van Zwijveke en de monniken van Waarschoot in de loop van de 17de eeuw als gevolg van de oorlogen met Lodewijk XIV en van de oorlogen met de Verenigde Provinciën, binnen de stadsmuren van respectievelijk Dendermonde en Gent een veiliger onderkomen zoeken. Dat betekent dat er sindsdien in Gent niet minder dan acht cisterciënzerstichtingen waren met een globaal aantal monniken of monialen dat tussen de 200 en 250 schommelde. Van een overbevolking gesproken! De uitbating van hun eigendommen in het noorden van Vlaanderen zou er niet eenvoudiger op worden.

Beaupré was de enige abdij die op haar oorspronkelijke site gebleven is en die daarom vanuit archeologisch en historisch oogpunt heel interessant blijft.

Vrouwenemancipatie

In de mate dat de stichtingsoorkonden of de kronieken het kunnen weten, mogen we zeggen dat acht van de elf abdijen door vrouwen gesticht waren: de Bijloke en Nieuwenbos door Ermentrudis Uutenhove uit Gent, Beaupré door Aleidis van Boelare, Zwijveke door Mathilde, vrouw van Dendermonde, Ten Roosen door gravin Johanna van Constantinopel, Doornzele door de benedictinessen uit Gistel, Ter Hagen en Oost-Eeklo door groepen „vrome vrouwen". Twee abdijen zijn door mannen en voor mannen gesticht: Boudelo en Waarschoot. Van één abdij is de stichter of stichteres niet gekend, namelijk Maagdendale. Al deze abdijen kregen veel materiële en morele steun van Johanna en Margareta van Constantinopel, Gravinnen van Vlaanderen.

Boudelo en Doornzele zouden we als typische cîteauxstichtingen kunnen omschrijven. Zo kreeg Boudewijn van Boekel, een benedictijn uit de Gentse Sint-Pietersabdij, met goedkeuring van zijn abt de toelating om in de Wase bossen zijn jeugdroeping van eremijt te verwezenlijken. Dit zal uiteindelijk de start van de bekende Boudelo-abdij betekenen; die overigens vorig najaar ter plaatse uitvoerig werd herdacht. Enkele jaren later kregen een aantal monialen uit de benedictinessenabdij van Gistel de kans om in Doornzele (Evergem) op een stuk onvruchtbare grond vol met doornen -vandaar dan ook Doornzele- een strengere toepassing van de regel van de Heilige Benedictus te realiseren.

Tenslotte stellen we vast dat er op dertig jaar tijd op het huidige grondgebied van Oost-Vlaanderen niet minder dan negen abdijen voor vrouwen gesticht

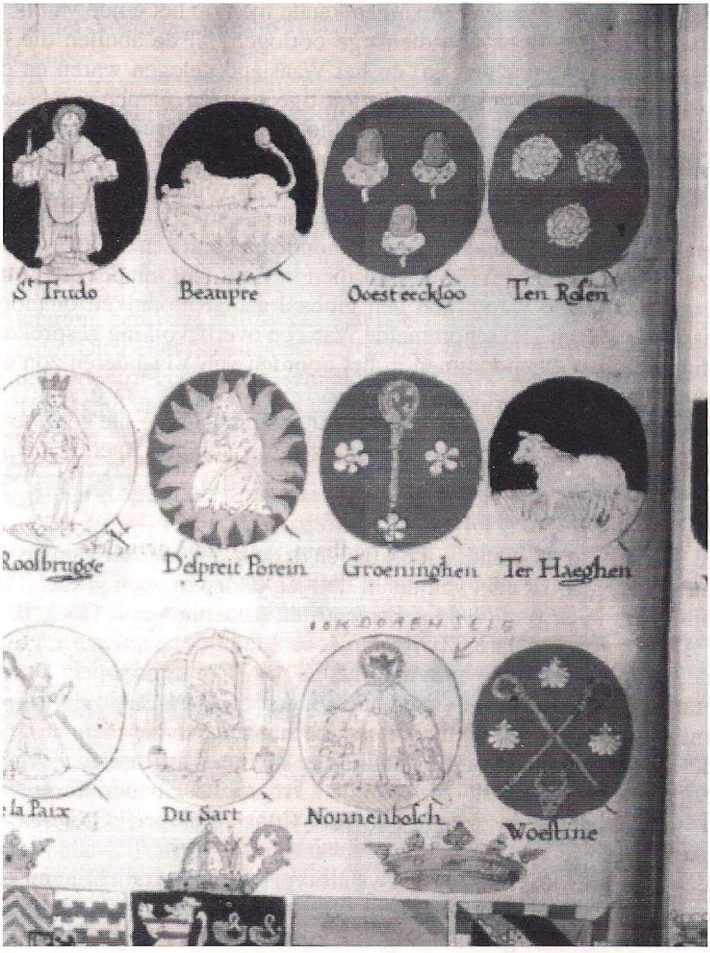

Wapenschilden van enkele cisterciënzerabdijen
(Rijksarchief Gent, Familie-archief)

werden. Als we weten dat er toen ook veel hospitalen en begijnhoven bijkwamen, dan mogen we van een echte vrouwenemancipatie spreken en de 13de eeuw als de eeuw van de vrouw uitroepen. Het betreft hier vrouwen die in de middeleeuwse mannenmaatschappij op een eigen manier gestalte wilden geven aan een nieuwe spiritualiteit.

Goede organisatie

De cisterciënzerabdijen waren goed gestructureerd. De Oost-Vlaamse abdijen waren alle afhankelijk van het Franse Clairvaux. Voor de monialen liet men die voogdij aan een dichtergelegen mannenabdij over. Hierbij speelde Boudelo een voorname rol. Zij had gedurende een ruime periode in het Ancien Régime supervisie over de abdijen van Maagdendale, Zwijveke, Doornzele, Ten Roosen en Waarschoot. Het Henegouwse Cambron had de voogdij over de Bijloke, Nieuwenbos, Beaupré en tijdelijk Maagdendale. Occasioneel vervulden ook Ter Duinen, Ter Doest Boneffe en St.-Bernardus bij Hemiksem die rol.

Zo'n voogd bezocht jaarlijks de abdij en maakte een verslag ervan op. Meestal leidde hij samen met een leek de abdisverkiezing. Hij duidde tevens de biechtvader en de kapelaan aan die dagelijks de mis moest lezen. Bij problemen van zowel spirituele als materiële aard was hij de eerste die moest tussenkomen. Op het einde van de 18de eeuw verbleven in die functie zes van de 38 monniken van Boudelo in diverse vrouwenabdijen.

Zware crisissen

De cisterciënzerbeweging maakte in de 15de eeuw over heel Europa een zware crisis door die slechts na vele inspanningen kon omgebogen worden. Van een andere aard was de crisis in de 16de eeuw bij de opkomst en de verspreiding van het protestantisme. De meeste monialen en monniken moesten tien jaar of meer (Maagdendale is met drie jaar een uitzondering) in ballingschap gaan. Uiteindelijk zouden allen hun abdij kunnen heropstarten, zij het niet altijd op dezelfde plaats, zoals reeds eerder aangestipt.

De definitieve genadeslag kregen alle abdijen in 1796 wanneer de Franse overheid tot de sluiting ervan overging. Het moet ook gezegd dat sommige abdijen ver afgedwaald waren van de oorspronkelijke armoede, eenvoud en handenarbeid van de 11de eeuw.

Populatie

Voor het aantal kloosterlingen in al deze abdijen, heb ik mij gebaseerd op de beschikbare dossiers van de abten- en abdissenverkiezingen vanaf het midden van de 16de eeuw tot de sluiting in 1796. Wel moeten wij er rekening mee houden dat de Bijloke geen abdij maar een hospitaal was, dat de stichtingsoorkonde soms een maximum aantal monialen voorschreef en dat wij alleen de slotzusters vermelden en niet de lekenzusters of de conversen.
De abdij van Boudelo kende steeds een groot aantal monniken dat tussen de 30 en de 35 schommelde en uitzonderlijk 38. Waarschoot was een kleine priorij met 4 à 6 leden en uitzonderlijk 11. Bij de monialen trof men het grootste aan-

Zicht op de eerste site van de abdij van Maagdendale te Vloesberg. Ook vandaag treft men er de typische voorwaarden aan voor een abdijstichting: afgelegen, in de onmiddellijke omgeving van waterbronnen en bossen.

Het abdissenkwartier van de abdij van Beaupré vóór de brand van 1991.

tal leden aan in de abdij van Maagdendale, Beaupré en de Bijloke, telkens goed voor 25 à 38. In het begin van de 17de eeuw maakte Beaupré hierop een uitzondering en telde niet minder dan 49 slotzusters, dit is meteen het grootste aantal dat we in de bronnen hebben teruggevonden. Bij een tweede groep situeert het aantal zich tussen de 16 en de 29: het zijn Nieuwenbos, Oost-Eeklo, Zwijveke en Ten Roosen. De kleinste vrouwenabdijen waren Ter Hagen en Doornzele met 10 à 20 monialen. Uiteraard zijn al die aantallen slechts een deel van de abdijbevolking. Zo waren er in Boudelo naast 38 monniken 19 knechten, in Ten Roosen waren er op het einde van de 18de eeuw 26 monialen, 15 conversen (lekenzusters) en 15 dienstleden of een totaal van 58 personen. Dit is meer dan het dubbele van het aantal slotzusters.

Economische sterkte

Om de economische waarde van een abdij te kennen, leken mij de denombrementen die door keizer Jozef II in 1787 werden opgevraagd, een veilige indicator. Uiteraard is dit slechts een momentopname en is de kans reëel dat men bewust de uitgaven heeft overschat en de inkomsten onderschat. Niettemin geeft het overzicht in vergelijking met de rapporten die men bij de abts- of abdisverkiezing moest indienen, een vrij stabiele situatie weer. Nieuwenbos spande de kroon met een inkomen van 24.000 florijnen, gevolgd door Beaupré met 21.000 florijnen. De abdijen van Zwijveke, Maagdendale en Boudelo hadden een inkomen van 11.000 tot 17.000 florijnen. M.a.w.: Beaupré had het dubbele inkomen van Boudelo. Al de andere abdijen en het Bijloke-hospitaal hadden een inkomen dat schommelde tussen de 5.000 en de 9.000 florijnen.

Tot slot

De cisterciënzerbeweging is in het bisdom Gent nog actief met de Congregatie van de Bijloke die 4 huizen telt en met de Dames bernardinnen van Oudenaarde met 7 huizen. Anderzijds is de cisterciënzerwerking van vroeger nog visueel aanwezig met een rijk bouwkundig erfgoed. Op alle vestigingsplaatsen, behalve in Aalst (Ten Roosen) kan men zich nog een goed idee vormen van het vroegere abdijcomplex. Het gevarieerde patrimonium van handschriften, boeken en beeldende kunst vindt men terug in heel wat parochiekerken, musea, archieven en bibliotheken, waaronder de Gentse Universiteitsbibliotheek met een verzameling handschriften uit de abdij van Boudelo.

Geert Van Bockstaele
beheerder van Het Land van Aalst

Na de reguliere geestelijkheid is het de beurt aan de wereldlijke clerus. Meer dan 6000 priesters uit het bisdom Gent werden gerepertorieerd in een tweedelig boek. Monseigneur Luysterman, bisschop van Gent en bovendien een echt "Land van Aalstenaar" - hij is immers geboren te Meerbeke, deed zijn humaniorastudies in het Sint-Aloysiuscollege te Ninove en doceerde moraaltheologie aan het opleidingscentrum voor geestelijke brancardiers te Aalst - zal dit boek voorstellen.

Mieke Van Damme zal dit Repertorium overhandigen aan Monseigneur Luysterman, de heer gouverneur en de heer burgemeester.

Arthur Luysterman, bisschop van Gent

HET " BIOGRAFISCH REPERTORIUM VAN DE PRIESTERS VAN HET BISDOM GENT, 1802-1997"

In 1559 werd het bisdom Gent opgericht door paus Paulus IV, uit delen van de oude bisdommen Kamerijk, Doornik en Utrecht. Dat nieuwe bisdom was niet zo uitgestrekt als het huidige bisdom Gent : ten oosten vormde de Schelde de grens met het aartsbisdom Mechelen, hoewel Dendermonde, Wetteren en Lebbeke toch bij Gent hoorden. Eeklo en omliggende behoorde bij het bisdom Brugge. Dat bisdom Gent was ingedeeld in acht decanaten met elk ongeveer vijfentwintig parochies. Het jonge bisdom had te kampen met een groot priestertekort, zodat één pastoor meestal twee tot drie parochies moest bedienen. In het begin van de 17de eeuw verdween dat priestertekort om in de loop van de 18de eeuw zelf plaats te maken voor een overschot aan priesters. Op 1 oktober 1795 werden onze gewesten aangehecht bij Frankrijk en in de daaropvolgende jaren werden alle kerkelijke instellingen opgeheven en hun goederen als nationaal bezit aangeslagen. Het bisdom Gent telde op dat ogenblik ca. 600 priesters, seculieren en regulieren samen gerekend.

Onderhandelingen tussen Napoleon en het Vaticaan leidden tot het concordaat van 26 messidor IX (15 juli 1801). Het bisdom Gent werd heropgericht met als grondgebied de departementen Schelde en Leie (Oost- en West-Vlaanderen). In 1802 werd de Fransman Etienne Fallot de Beaumont tot bisschop benoemd. Het kan eigenaardig klinken, maar ook op dat ogenblik na de moeilijke jaren van bezetting en vervolging was er enerzijds een tekort aan priesters en tegelijkertijd een overschot. Er waren inderdaad heel wat priesters die lid waren geweest van verdwenen collegiale kapittels en afgeschafte kloosters en abdijen die in 1803 door het Vaticaan aan de bisschoppelijke jurisdictie onderworpen waren. Velen onder hen waren noch voorbereid noch geschikt om enig pastoraal werk te verrichten. In 1809 telde het bisdom 1134 actieve en 493 ambtsloze priesters.

De nieuwe bisschop startte onmiddellijk met de heropening van het groot-seminarie. Dat seminarie kende in het keizerrijk en in de Hollandse tijd opnieuw enkele moeilijke jaren en nam een definitieve start in 1829. Het aantal priesterwijdingen schommelde tussen de 20 en de 40, met enkele uitschieters : 51 in 1881 en 49 in 1884. Tot in de tweede helft der zestiger jaren handhaafde dit aantal zich, met een uitschieter in 1950, toen 56 priesters werden gewijd, niet zonder reden dat men nu nog spreekt over 'het heilig jaar'. Sinds 1973 ligt het aantal wijdelingen steeds onder de tien. In 1940 telde het bisdom Gent 1297 diocesane priesters, meer dan er ooit waren geweest. Op 1 januari van dit jaar waren er dat 747. Dit dalend aantal priesters betekent dat een aantal pastorale taken overgenomen worden door de permanente diakens, die in ons bisdom met 57 zijn, en door de inzet van vele mannen en vrouwen in parochieploegen, als pastorale werkers of als medewerker in een of andere werkgroep op parochiaal of decanaal vlak. In de vernieuwde priesteropleiding die sinds vorig jaar van start ging in het bisdom Gent willen wij valabele jonge mannen opleiden om priester te zijn in het derde millennium. Bij historici, heemkundigen en genealogen is veel belangstelling voor de

vele priesters die in het bisdom Gent werkten. Elk jaar, vanaf de intrede van de herfst tot bij de eerste lentedagen , komen in het bisdom een hele reeks brieven toe waarin zij vragen naar het curriculum vitae van één of meerdere priesters. Het opzoeken van die persoonlijke gegevens vergde telkens weer heel wat werk van de archivaris van het bisdom. Om te kunnen antwoorden op die vraag was het nodig de registers van de intredes in het seminarie, van de wijdingen, van de benoemingen, van de parochies en tenslotte de necrologia in het diocesaan tijdschrift en het jaarboek te doorbladeren. Een tijdrovende klus.

Om daaraan te verhelpen maakte doctor Charles Vuylsteke, adjunct-archivaris van het bisdom Gent, tussen 1985 en 1992 van elke priester van het bisdom Gent een steekkaart waarop alle persoonlijke gegevens die konden teruggevonden worden in de archiefbronnen werden opgetekend. Vanaf 1801, de heroprichting van het bisdom Gent na het Concordaat, is dit fichesysteem zo goed als volledig. Minder compleet is de reeks voor de periode daarvoor, vanaf de oprichting van het bisdom Gent in 1559. Het geduldige werk van doctor Vuylsteke leverde een verzameling op van ongeveer 11.000 steekkaarten, een werkinstrument van onschatbare waarde voor elke geïnteresseerde. Dit fichesysteem raakte vrij vlug bekend bij de geïnteresseerden en ook bij de kringen voor geschiedenis van Oost-Vlaanderen. Het initiatief van "Het Land van Aalst" om n.a.v. zijn vijftigste verjaardag een lijst van de priesters van het Land van Aalst te publiceren, was het vertrekpunt om aan de intregrale publicatie van het fichesysteem te denken. Toen het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC) erbij gehaald werd, kreeg het hele opzet vrij vlug vaste vorm. Het kwam tot een vruchtbare samenwerking tussen "Het land van Aalst", "Het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis", KADOC en het bisdom Gent.

KADOC nam de taak op zich om de vele fiches te verwerken in een biografische databank, "Het Land van Aalst" en "Het Oostvlaams Verbond" maakten de publicatie via hun ledenbladen bekend en zorgden voor de promotie ervan en het bisdom Gent stond in voor de prefinanciering en de administratieve verwerking van de bestellingen.

Het resultaat van die vruchtbare samenwerking ligt hier voor ons. Het is een tweedelig repertorium dat een biografische nota bevat van ca. 6000 priesters. Bij elke geselecteerde naam is een beknopte beschrijving gevoegd, met als belangrijkste gegevens : naam, voornaam en eventueel kloosternaam, geboorteplaats en datum, opleiding en loopbaan, overlijdensplaats en -datum. Een uitgebreide index van plaatsnamen zorgt voor een vlotte ontsluiting van dit repertorium. Van 1802 tot 1834 vormden Oost- en West-Vlaanderen samen het ene bisdom Gent. Daarom zijn voor die 32 jaar ook de overleden priesters opgenomen die actief waren in West-Vlaanderen, het huidige bisdom Brugge. Van de priesters die in 1834 naar het bisdom Brugge overgingen, zijn enkel de gegevens van vóór die datum overgenomen. Reguliere geestelijken werden opgenomen in zoverre zij effectief in de pastoraal van het bisdom actief waren.

De gegevens werden ingevoerd op een geautomatiseerde databank. Die databank zal op KADOC en op het archief van het bisdom Gent op PC geraadpleegd kunnen worden en zal meer gegevens en onderzoeksmogelijk-

heden bieden dan het gepubliceerde repertorium. Enkele gegevens werden in de gedrukte vorm weggelaten omdat ze niet systematisch waren toegevoegd : bv. naam van de vader en de moeder en wetenswaardigheden over de loopbaan. Het zal op PC mogelijk zijn het aantal priesters in een bepaald jaar gewijd te tellen, de priesters geboren en gestorven in een bepaalde plaats te selecteren. Er kan geselecteerd worden op functies en op een combinatie van functies en lokaliteit. Die functionaliteit is in het gepubliceerde repertorium niet aanwezig.

Voor de eerste keer in ons land werd een dergelijke grote hoeveelheid gegevens over priesters gebundeld. Voor het onderzoek naar de Kerk in het bisdom Gent biedt het repertorium, zij het in sommige gevallen in combinatie met het geautomatiseerde bestand, heel wat mogelijkheden. Historici en genealogen krijgen hier vandaag een werkinstrument van onschatbare waarde aangeboden.

Nu het project dat zo'n lange voorbereiding heeft gekend, gerealiseerd is, wil ik enkele personen terecht danken. Op de eerste plaats wil ik hulde brengen aan doctor Charles Vuylsteke, die de basis legde voor de publicatie van vandaag. Vervolgens denk ik aan de initiatiefnemers van het repertorium: de heer Luc Robijns, voorzitter en de bestuursleden van Het Land van Aalst, de heren Leo Pee en Geert van Bockstaele, respectievelijk voorzitter en ondervoorzitter van "Het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis", en professor Jan De Maeyer, directeur van het Katholiek Documentatie-en Onderzoekscentrum te Leuven die de realisatie van dit repertorium mogelijk heeft gemaakt en de archivaris van het bisdom Gent. Een heel speciaal woord van dank richt ik tot de heer Luc Schockaert, afdelingshoofd bij KADOC, die met eindeloos geduld ervoor zorgde dat alle gegevens werden ingebracht op PC en die alle problemen die bij de verwerking opdoken heeft opgelost.

Tenslotte dank ik ook alle Kringen voor Geschiedenis van Oost-Vlaanderen die dit initiatief op welke wijze dan ook hebben ondersteund.

De vorsers die de rol van de priester in hun maatschappelijke, binnenkerkelijke en lokale ontwikkeling van de 19de en de 20ste eeuw willen bestuderen, beschikken vanaf vandaag over een gloednieuw werkinstrument. Het is een initiatief dat navolging verdient.

Mgr. Arthur Luysterman
Bisschop van Gent

De persoon die ik nu mag voorstellen en die ons zal vergasten op een muzikaal intermezzo heeft in het Vlaamse muziekleven reeds een groot aantal projecten tot een goed einde gebracht. Vandaag is hij voornamelijk bedrijvig in de dramaturgie. Hij is o.m. - en ik haal nu even diep adem - Gekroond Akteur in het Aalsters Liefhebberstoneel, Regisseur en Euverdeken van de Koninklijke Aloude Rederijkerskamer de Catharinisten, hoofdkamer van het Land van Aalst. Herman Slagmulder zal voor ons het Heimatlied van het Land van Aalst zingen.

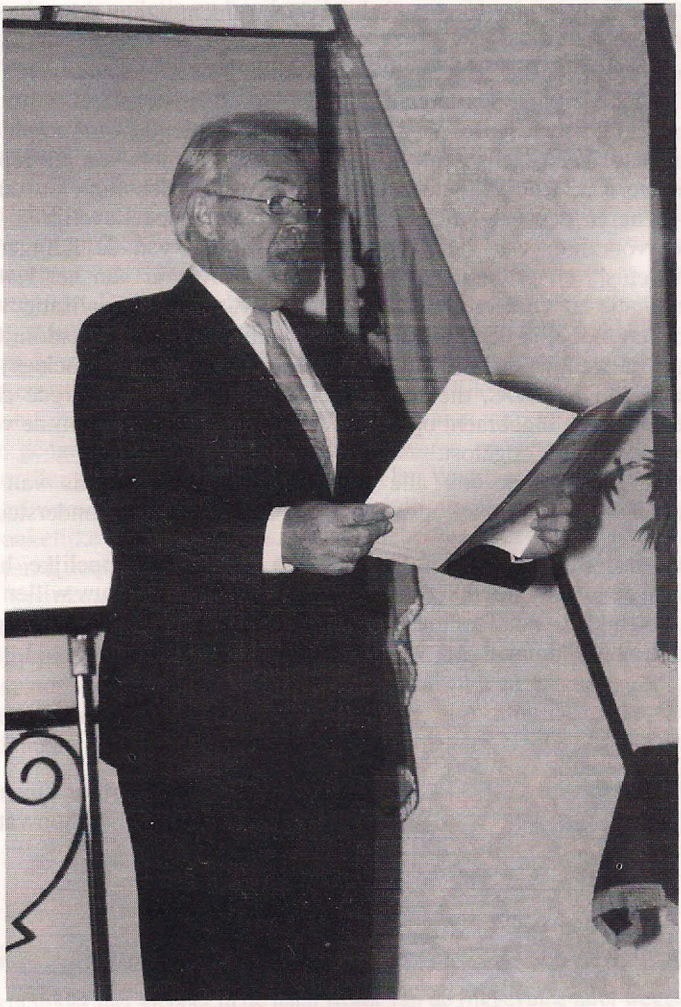

Herman Slagmulder

Aan de vereniging voor 'AALSTERS KULTUURSCHOON'
en de heemkundige kring 'HET LAND VAN AALST'

HEIMATLIED

VOOR HET

LAND VAN AALST

(Gery HELDERENBERG. ---- Renaat MORES)

Titelpagina van de uitgave van het Heimatlied

Het bestuur van Het Land van Aalst was van mening dat ze de aanwezigen op deze viering niet zomaar met lege handen kon huiswaarts sturen. Straks wordt aan alle deelnemers aan dit colloquium als herinnering aan deze heuglijke dag een prachtige gekleurde kaart van Sanderus geschonken. Maar ook elk nummer van de jaargang 1998, de vijftigste jaargang van ons tijdschrift, zal er heel wat kleurrijker uitzien dan normaal. De Heer Dirk Van de Perre, redactiesecretaris van Het Land van Aalst, zal deze speciale jaargang en kaart, die samen onze jubileumeditie vormen, in geuren en vooral kleuren aan U voorstellen. Ik ben ervan overtuigd dat na zijn toelichting diegenen onder U die reeds lang het voornemen koesteren om een abonnement te nemen op dit prachtig tijdschrift, hun laatste twijfels t.o.v. het lidmaatschap zullen zien wegsmelten als de spreekwoordelijke sneeuw voor de zon.

Dirk Van de Perre

DE JUBILEUMUITGAVEN VAN HET LAND VAN AALST

Ter gelegenheid van haar 40-jarig bestaan gaf onze vereniging in 1988 de prachtige, haast ongekende Horenbaultkaart van 1596 van het Land van Aalst uit. Deze handschriftelijke kaart op groot formaat, die zich thans te Parijs bevindt, toont het meesterschap dat de cartografie in de 2de helft van de 16de eeuw in onze streken bereikt had. De Gentse cartograaf Jaak Horenbault maakte in 1612 nog een tweede, grote hanschriftelijke kaart van het Land van Aalst, op aanvraag van het landsbestuur, dat hem hiervoor in 1613 200 gulden uitbetaalde. Van deze kaart bezitten we thans een authentieke kopie, gemaakt door Jaak Lecler in 1784, die zich in het stedelijk museum te Aalst bevindt.

Toen Antonius Sanderus in 1632 zijn project voor de uitgave van de *Flandria illustrata* startte, ging hij op zoek naar informatie, medewerkers en vooral naar geldschieters. Zo is hij ook bij het bestuur van het Land van Aalst beland, van wie hij de opdracht kreeg om een kaart van hun territorium in zijn boek te laten verschijnen. Het landsbestuur betaalde hem hiervoor in 1642 144 pond parisis. We mogen ervan uitgaan, dat die betaling geschiedde nadat het model van de kaart klaar was en aan het landsbestuur was voorgelegd. De opdracht van de kaart is aan de voorzitter en de bestuurders van het landscollege (praetor ac magistratus) gericht. Sanderus had losse tekenaars in dienst, die hij per geleverde prestatie betaalde. De tekenaar van onze kaart, zijn naam is ons niet bekend, is zeker de twee reeds vermelde Horenbaultkaarten gaan bekijken en heeft ze als basis genomen voor zijn kaart. Vooral de Horenbaultkaart van 1596, de meest gedetailleerde van de twee, die zich toen vermoedelijk op het kasteel van Boelare bevond, is beslissend geweest. Op basis van de door Sanderus geleverde pentekeningen graveerde het Amsterdamse drukkersatelier van Johannes Blaeu de koperplaten voor de druk. Onze plaat verscheen in het tweede deel van de *Flandria illustrata* van 1644. Johannes Blaeu gebruikte dezelfde koperplaat nogmaals voor de de kaart van het Land van Aalst in zijn *Toonneel der steden van de Nederlanden* van 1646.

Via de techniek van de kopergravure werd de kaart van de complexe bestuurlijke entiteit die het Land van Aalst was, voor de eerste keer op duizenden exemplaren bij het grote publiek verspreid. Die Sanderuskaart werd tot diep in de 18de eeuw talrijke malen herdrukt. Met de Franse Revolutie werd het Land van Aalst als instelling van het Ancien Régime opgedoekt. De Sanderuskaart heeft dus het historisch-geografisch beeld van het Land van Aalst bij het publiek exclusief bepaald. Een andere specifieke en gedetailleerde kaart van het Land van Aalst uit de 17de of 18de eeuw is niet bekend.

Het is dus logisch dat wij na de uitgave van de schitterende Horenbaultkaart van 1596, deze Sanderuskaart, die er eigenlijk de gepopulariseerde en voor kopergravure aangepaste versie van is, eveneens uitbrengen. In de boeken van de 17de en 18de eeuw verscheen de kaart als een onge-

kleurde gravure. Sommige eigenaars lieten nadien de prenten van hun boek manueel inkleuren. Dergelijke gekleurde exemplaren zijn zeldzaam. Wij zijn blij en fier ter gelegenheid van ons jubileum een gekleurde versie te kunnen uitgeven. Dit is een primeur. Met de kleur oogt de kaart mooier, is de afbakening van de baronieën leesbaarder en is ze vooral volledi ger -denk aan de kleuren van de wapenschilden. We geven de kaart uit op A2-formaat, dus op de schaal van het origineel. Deze uitgave werd mogelijk dank zij de steun van de *Marnixring Vlaamse Ardennen*, die de volledige financiering van de druk op zich nam.

Toen de eerste twee delen van de *Flandria illustrata* verschenen waren, stelde Sanderus tot zijn groot ongenoegen vast dat door Blaeu een aantal ingeleverde tekeningen niet opgenomen waren en Blaeu er nog geen koperplaat van laten maken had. Sanderus had Blaeu ook reeds de pentekeningen voor een derde deel bezorgd, dat de *Flandria gallica* zou heten en hij wenste de niet gebruikte tekeningen van de eerste twee delen samen met een aantal correcties en aanvullingen te publiceren als een aanhangsel bij het derde deel of als een afzonderlijk vierde deel, waarvoor hij de titel *Paralipomena Flandriae*, vrij vertaald *Het vergeten Vlaanderen*, bedacht had. De samenwerking met Blaeu liep echter spaak en de geplande publicaties kwamen er niet. Die originele pentekeningen, die niet in druk waren uitgegeven, bleven in het atelier van Blaeu bewaard en verdwenen vervolgens gedurende twee eeuwen uit het gezichtsveld, todat ze in het begin van de 19de eeuw in Nederland door een privéverzamelaar te koop aangeboden werden. De Koninklijke Bibliotheek van Brussel kocht in 1824 de verzameling van de 83 onuitgegeven Sanderusprenten aan en bezit ze thans nog.

Elf prenten uit die collectie hebben betrekking op het Land van Aalst. Het gaat om gekleurde pentekeningen die ca. 1640 zijn gemaakt bij de voorbereiding van het tweede deel van de *Flandria illustrata*. Bij deze tekeningen is de kleur een origineel element. Geen enkele van die tekeningen is gesigneerd of bevat een opdracht. In sommige prenten herkent men wel eenzelfde hand. In de jubileumjaargang 1998, de vijftigste van ons driemaandelijks historisch tijdschrift *Het Land van Aalst*, zullen we een reeks van vier kleurprenten brengen, zodat in elk nummer één prent zal verschijnen. Ook dit is een primeur. Weliswaar is de volledige reeks in 1974 in wit-zwartdruk door Familia et Patria uitgeven en is van sommige prenten afzonderlijk een kleurendruk verschenen, maar nog nooit is een reeks in kleur uitgegeven. De vier prenten zullen gedrukt worden op A4-formaat en éénmaal geplooid los in het tijdschrift worden ingestoken. Dat kleinere formaat is om praktische redenen gekozen. In twee gevallen wordt de grootte van het origineel benaderd, in twee gevallen is een reductie noodzakelijk. In elk nummer van de jaargang zal het eerste artikel een studie over de gepubliceerde prent bevatten.

We hebben volgende vier prenten geselecteerd: het kasteel van Moorsel, het Miniemenklooster te Geraardsbergen met op de achtergrond een beeld van de stad en de Oudenberg, het kasteel van Zandbergen met de berg van Wedergrate en een zicht op de Dendervallei en het prachtige zicht op het cisterciënzerinnenklooster Onze-Lieve-Vrouw ten Rozen te Aalst. Drie van de vier afgebeelde gebouwen bestaan nu nog, wat uitzonderlijk is, alleen Ten Rozen is verdwenen. Zowel de confrontatie van heden met verleden, als van

de tekening met de realiteit is dus mogelijk. Ook deze publicatie kan slechts gerealiseerd worden dank zij sponsoring. Wij zijn zeer gelukkig dat alle instellingen of personen die vandaag deze historische sites bewonen, ook onmiddellijk bereid waren de financiering van de prent op zich te nemen. Het geeft aan dat al deze personen zich van het historisch belang van hun site ten volle bewust zijn. Sponsor van de prent van het kasteel van Moorsel, die in het eerste nummer zal verschijnen, is de heer **Willy Michiels.** De prent van het Miniemenklooster van Geraardsbergen, die in nummer twee komt, is mogelijk dank zij de steun van het **Sint-Catharinacollege** van Geraardsbergen. De prent van het kasteel van Zandbergen die in nummer drie wordt afbracht, wordt gesponsord door **graaf en gravin de Lalaing**, wiens voorouders dit kasteel ten tijde van Sanderus ook reeds bewoonden. De prent van Onze-Lieve-Vrouw ten Rozen te Aalst, die bestemd is voor nummer vier, wordt gerealiseerd in samenwerking met de **v.z.w. Levensvreugde met de financiële steun van de Generale Bank.**

De kwalitatief hoogstaande kleurendruk van zowel de grote kaart als van de vier prenten wordt verzorgd door De Riemaecker Printing uit Nukerke, onze huisdrukker sinds 1992, een bedrijf dat eveneens aan zijn vijftigste jaar toe is.

Ter gelegenheid van ons vijftigjarig bestaan zullen Georges Vandewinkel en Wilfried Vernaeve de uitgave van de *Indices* op de vijftig eerste jaargangen van ons tijdschrift *Het Land van Aalst* verzorgen. Die publicatie zal in 1999 verschijnen.

De geschiedkundige vereniging *Het Land van Aalst* staat klaar om met energie en optimisme de volgende vijftig jaar aan te vatten. Het bestuur en alle 500 abonnees van ons tijdschrift danken de sponsors oprecht voor hun milde steun en de vlotte samenwerking. Met de uitgave van de kaarten beogen wij enerzijds belangrijke historische documenten over het Land van Aalst onder een ruim publiek te verspreiden, anderzijds een wervingscampagne voor nieuwe leden op touw te zetten.

Dirk Van de Perre,
Redactiesecretaris van
Het Land van Aalst

Geschiedkundige verenigingen zijn, zoals ik vroeger reeds zei, geen abstracte juridische constructies, maar levende gemeenschappen. De uitstraling van zo'n vereniging is dan ook recht evenredig met de inzet en toewijding van haar bestuursleden en werkende leden.
Één bestuurslid, en alleszins een hard werkend lid, willen we hier vandaag extra in de bloemetjes zetten. De naam van Geert Van Bockstaele is reeds gevallen en zijn verschijning is U ondertussen allen bekend. Geert is niet enkel de co-auteur van het recente boek over de Cisterziënzers in de Lage Landen, hij is ook de schrijver van een massa andere publicaties en bezieler van zo mogelijk nog meer projecten en initiatieven. In zijn curriculum treffen wij zowel volkse onderwerpen aan als "de krakelingen in Geraardsbergen", als geleerde thema's zoals het ingewikkeld stichtingsdossier van de Sint-Adriaansabdij in deze stad. Maar in feite is geen enkel onderwerp dat met het verleden van deze stad of met de regio van het Land van Aalst te maken heeft, onder zijn vlijtige pen onaangeroerd gebleven. Tussen deze intense en immense schrijfactiviteit in, vindt Geert bovendien de tijd om tal van andere activiteiten te ontplooien, gaande van de organisatie van historische tentoonstellingen tot het verzorgen van historische maaltijden.
Omwille van dit alles werd besloten om de tweejaarlijkse "Frans de Potter en Jan Broeckaertprijs" ditmaal toe te kennen aan Geert Van Bockstaele. Wij zijn ervan overtuigd dat een dynamisch en veelzijdig man als Geert deze erkenning niet zal beschouwen als een beloning voor afgesloten werk, maar eerder als een aanmoediging voor de toekomst. Met zijn jeugdige leeftijd - Geert is totnogtoe veruit de jongste laureaat van deze prijs - is hij ons dat enigszins verplicht.

Zicht op nokvolle zaal

UITREIKING VAN DE FRANS DE POTTER - JAN BROECKAERTPRIJS AAN GEERT VAN BOCKSTAELE

"Het bekronen van het gezamenlijk oeuvre van een lokale historicus, die het verleden van zijn dorp of streek op een wetenschappelijke en originele wijze heeft beschreven".

Dat, Geachte genodigden, Dames en Heren,
is, zoals wij het overigens reeds in ons welkomstwoord hebben aangetoond, het hele opzet van de *Frans de Potter-Jan Broeckaertprijs*, de tweejaarlijkse prijs, die op voorstel van wijlen mijn voorganger, Achiel De Vos, in de schoot van het 'Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis' werd opgericht, nu zowat vijftien jaar geleden. Intussen zijn al heel wat eminente plaatselijke geschiedvorsers de revue gepasseerd. Op het Colloquium van de Oostvlaamse Kringen voor Geschiedenis te Aalst, in 1983, werd pastoor Jozef de Brouwer als eerste laureaat gehuldigd. Bij de latere colloquia volgden dan pastoor Jozef De Wilde te Sint-Niklaas, Marcel Bovyn te Oudenaarde, Achiel De Vos te Ronse, Paul Van Butsele te Deinze, Jef Scheerder te Gent en, twee jaar geleden, Herman Maes te Zottegem.

Vandaag hebben wij de eer en het grote genoegen deze prijs te mogen toekennen aan de heer Geert Van Bockstaele, beheerder van de Historische Kring "Het Land van Aalst" en nagenoeg reeds vijfendertig jaar lid van dit genootschap. Al vanaf 1973 vertegenwoordigt hij stipt en getrouw zijn genootschap in de jaarlijkse vergaderingen van het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis, waarvan hij sinds 1989 tevens ondervoorzitter is.

Een nauwkeurig en volledig overzicht geven van leven en werk van deze ongewoon actieve man zou ons veel te ver leiden. Laten wij ons dus beperken tot de twee grote hoofdlijnen, die zich doorheen zijn loopbaan mooi parallel en in wisselwerking met elkaar hebben ontwikkeld, met name zijn gedreven leraarschap en zijn niet aflatend historisch vorsingswerk.

Geboren te Overboelare in 1940, volgde Geert Van Bockstaele zijn Humaniora aan het St.-Catharinacollege te Geraardsbergen. In 1959 trok hij naar de Katholieke Universiteit van Leuven, waar hij vier jaar later afstudeerde als licentiaat Geschiedenis. Zijn licentitaatsverhandeling was gewijd - hoe kon het ook anders - aan de St.-Adriaansabdij te Geraardsbergen; een thema dat hem van dan af aan nooit meer los zou laten.
En toch was dit enigszins het gevolg van een gelukkig toeval. Tijdens zijn studies in Leuven werd het legaat van P. Guillemin aan de rechthebbenden toegewezen. Enkele archiefstukken gingen naar de K.U. Leuven, terwijl het domein van de vroegere Sint-Adriaansabdij aan de stad Geraardsbergen werd overgedragen. Een groep wetenschappers, universiteitsprofessoren, werd door de stad aangezocht om het geheel historisch en archeologisch te evalueren. Niet verwonderlijk dus dat Geert Van Bockstaele door professor De Smet werd gevraagd om zijn licentiaatsthesis te wijden aan de stichtingsperiode van de betreffende abdij.

Tussendoor vroeg de pastoor van Moerbeke om het plaatselijk parochiearchief te ordenen. Tijdens deze bezigheid ontmoette Geert Van Bockstaele toevallig Albert Van Lil, beheerder van de Historische Kring "Het Land van Aalst". De rest laat zich gemakkelijk raden: op minder dan geen tijd werd Geert als werkend lid in dit genootschap opgenomen en enige tijd later tot beheerder gebombardeerd. Meteen was de dubbele pijler voor zijn verdere toekomst gelegd: onderwijs en historisch onderzoek.

De leraar

Als leraar aan het St.-Maartensinstituut, sinds 1963, bleef hij steeds de actieve historicus: in de ban van het verleden, doch wakker het oog gericht op het heden en de toekomst. Tijdens het allereerste begin van zijn leraarschap werd ook hij aangegrepen door de moord op president Kennedy, de grote belofte met een nieuwe, frisse kijk op de wereldpolitiek. Uiteraard dompelde Geert zijn leerlingen onmiddellijk onder in de actualiteit, om zo aan de politieke gebeurtenissen een historische dimensie te geven. Sindsdien bleven in zijn lessen verleden en heden onverbrekelijk met elkaar verbonden.
Ook toen hij in 1990, na een vijfjaren-project bij de Educatieve Dienst van het Algemeen Rijksarchief, naar zijn oude vertrouwde college als lesgever terugkeerde, bleven de actuele thema's in zijn lessen centraal staan. Nu eens was het de Tweede Golfoorlog in het Midden-Oosten. Zoals Prof. Dr. Luc De Vos het op de T.V. had voorgedaan, zorgden Geerts leerlingen, onder de begeesterende leiding van hun leraar, voor een enorme zandbak, waarin zij de strijd van Sadam Hoessein tegen het Westen visualiseerden met soldaatjes, met klank- en lichtspel, en zelfs met eigen video-opnamen.

Dan weer was het een opeenvolging van regelrechte debatten met Europese en Belgische politici; die resulteerden in een heuse authentieke nabootsing van de parlementsverkiezingen.

Ook buiten de klas was Geert begaan met de historische vorming van zijn pupillen. Toen België, in 1973, als eerste van de toenmalige EG-landen de Duitse Demokratische Republiek erkende, ging hij met de laatstejaars over de "Muur" een kijkje nemen. Gedurende vijftien jaar bleef hij deze jaarlijkse uitstap begeleiden en confronteerde zodoende de jongeren met een andere maatschappijvorm ten einde hen te doen nadenken over de fouten en de gebreken van de ons zo "gewaardeerde" maatschappij. Komsomol, Solidarnosc, Popielusko, de Muur, het IJzeren Gordijn, de vele politieke discussies en het sociaal engagement van veel "Oost-Europese" jongeren zijn zoveel facetten van die reizen geweest.

Niet te verwonderen dus dat in 1980, toen het Sint-Maartensinstituut te Aalst zijn honderdjarig bestaan vierde, het uitgerekend Geert Van Bockstaele was, die aan zijn school een waardig monument bezorgde: een lijvig en fijnzinnig geïllustreerd boek over - ik citeer - *Het Sint-Maartensinstituut te Aalst, 1881-1980 - Bijdrage tot de geschiedenis van het onderwijs in het Aalsterse.*

De historicus

Anderzijds bleef de historicus Geert Van Bockstaele ook steeds onlosmakelijk de leraar, de pedagoog, de didacticus.
Toen hij in 1985 zijn kandidatuur stelde voor de Educatieve Dienst te Brussel, had hij dit wel goed bekeken: dicht bij de bron, het Algemeen Rijksarchief, het "heilige der heiligen" voor elke verwoede historische vorser, en toch ook weer dicht bij de scholier, de hoogstudent en de vorser. Het doel van dit hele opzet was immers het middelbaar en universitair onderwijs, maar ook het gewone publiek dichter bij de archiefbronnen te brengen.
Dit poogde men te realiseren door:

-het organiseren van studiedagen voor leerkrachten geschiedenis en toekomstige regenten;

-het samenstellen van pedagogische dossiers, zoals bv. dat over de *Politieke machtsverhoudingen in Brabant, Loon en Vlaanderen (10de - 14de eeuw)*;

-het organiseren van tentoonstellingen zoals *De reis van Jozef II in de Zuidelijke Nederlanden*, meteen een topper van formaat omdat de tentoonstelling kon kaderen in de Europalia-manifestaties, waar Oostenrijk centraal stond;

-latere tentoonstellingen handelden over de hekserij, of over de lepra;

-en midden in de revoluties van 1989-1990 zat Geert in de kelders van de archieven te zoeken naar bronnen over de "oude" revoluties, met name deze die leidde tot de oprichting van de Verenigde Nederlandse Staten in 1789-1790. Ik kan mij goed voorstellen dat dit voor de leerkracht-geschiedenis, die Geert in hart en nieren toch bleef, pijnlijke en ietwat frustrerende momenten moeten geweest zijn.

Voor al deze evenementen was Geert telkens ijverig op zoek naar nieuw archivalisch en vooral iconografisch materiaal, wat hem naar Rijsel, Parijs, Den Haag, Wenen en zelfs Budapest bracht. Telkens ook was hij betrokken, zowel bij de opbouw van de tentoonstellingen zelf, als bij de wetenschappelijke voorbereiding en de opmaak van de catalogi. Vijf jaar lang, tot 1990, heeft hij samen met twee andere medewerkers deze mooie historische, maar ook pedagogische en didactische hoogstandjes helpen realiseren.

In zijn werk als plaatselijke historicus stond van meet af aan - wij zegden het reeds - de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen centraal. Een tiental bijdragen, waaronder drie vrij lijvige monografieën, zijn aan deze instelling gewijd. Doch ook andere klooster- en onderwijsinstellingen trokken zijn aandacht; deze in Vlaanderen in het algemeen - wij denken hierbij aan zijn recente publicatie *De glans van Cîteaux in de Nederlanden, 1098-1998*, in samenwerking met Dom Anselm Hoste en M. Nuytens -, en deze in het Land van Aalst en in zijn eigen geboortestreek in het bijzonder. In enkele bijdragen in het tijdschrift "Het Land van Aalst" had hij het over de bronnen voor de studie van de kloostergemeenschappen en over het wedervaren van de abdijen onder de regering van keizer Jozef II, telkens binnen het Land van Aalst. Verder schreef hij, in 1978, een monografie over *Het Dominicanervicariaat "Het Raspaillebos" en de kapel van O.-L.-Vrouw van Vreugde te Atembeke-Moerbeke.*

Naast de geschiedenis van het St.-Martinusinstituut te Aalst, de school waar hij zelf nog steeds werkzaam is, schreef hij samen met Louis De Cock en Anne-Marie Vanden Herrewegen het lijvige boek: *Van scholaster tot principaal ... of de geschiedenis van het St.-Catharinacollege van Geraardsbergen*, de

Geert Van Bockstaele, laureaat van de Frans de Potter - Jan Broeckaertprijs 1997

school waar Geert zijn middelbare studiën doorliep.
Samen met de bovengenoemde co-auteurs had hij zich reeds vroeger over zijn geboortestreek gebogen in publicaties als *Moerbeke-Atembeke, dit dorp, ik weet nog hoe het was en Viane tussen kerken, kloosters en kastelen* (respectievelijk in 1983 en 1985). Met dezelfde co-auteurs schreef hij nog enkele jaren geleden het boek *Krakelingen en Tonnekensbrand in Geraardsbergen* (1993). Dat Geraardsbergen hem nauw aan het hart ligt moge overigens ook blijken uit de talrijke bijdragen die hij hierover in het tijdschrift *Het Land van Aalst* reeds heeft gepleegd.

Een ander geliefd onderwerp van Geert Van Bockstaele is priester Daens. Toen Geert, ter voorbereiding van zijn geschiedenis van het Sint-Maartensinstituut, ging grasduinen in het archief van de dekenij Aalst, vond hij samen met zijn collega het bekende "Daensarchief". Iedereen was er van overtuigd dat het tijdens de Eerste Wereldoorlog verloren was gegaan; niemand had enige weet van dit depot. Uit deze gelukkige vondst resulteerden een viertal bijdragen in het reeds genoemde tijdschrift van de historische vereniging "Het Land van Aalst", maar vooral de interessante bronnenuitgave, getiteld *Briefwisseling van priester Daens, 1892-1933 - Bronnenuitgave van het verloren gewaand archief* (in 1984).

Ook als opsteller van inventarissen heeft Geert zijn pluimen verdiend. Hij inventariseerde het kerkarchief te Moerbeke, het archief van het Sint-Maartensinstituut en dat van de (intussen) verdwenen kapel van de O.-L.-Vrouwebroeders te Aalst en catalogeerde de liturgische boeken en de kunstvoorwerpen uit de O.-L.-Vrouw-Boodschapkerk te Moerbeke-Geraardsbergen. Het weze tenslotte vermeld dat Geert verscheidene nota's heeft gepubliceerd - o.a. over de St.-Adriaansabdij - in binnen- en buitenlandse dictionaires en naslagwerken. Vanaf 1968 is hij vast medewerker aan het schooltijdschrift "Contact" van het St.-Maartensinstituut te Aalst, en sinds 1985 aan de jaarlijkse bibliografie van "Het Land van Aalst". Af en toe verleent hij ook zijn medewerking aan "Krakelingen", het tijdschrift van het St.-Catharinacollege te Geraardsbergen.

Wanneer wij het gezamenlijk werk van Geert Van Bockstaele overschouwen, worden wij getroffen, niet zozeer door de kwantiteit, maar door de kwaliteit. Geert is geen veelschrijver van losse flodders maar een historicus, uit het goede hout gesneden, die zich vanuit zijn persoonlijk interesseveld in een bepaald thema vastbijt en vooral in de diepte werkt. De fundamentele basis van zijn historisch werk is intensief en goed gericht bronnenonderzoek; het liefst van al gooit hij zich op totaal onontgonnen bronnenmateriaal, al dan niet geïnventariseerd.

Kenmerkend ook is dat hij voor de grotere projecten en omvangrijke publicaties de heilzame werking van het teamwork heeft ontdekt. Geert is geen "Einzelgänger", die slechts werkt volgens zijn eigen beperkte methode. In voortdurende gedachtenwisselingen met de andere leden van het team gaat hij de bronnen veelzijdig toetsen aan de historische kritiek. Diezelfde instelling nam hij telkens aan bij de diverse tijdelijke werkgroepen; alleen op die wijze kon bijvoorbeeld tijdens zijn engagement in de Educatieve Dienst van het Rijksarchief deugdelijk werk worden verricht. Plenaire vergaderingen ervaart hij niet als tijdverlies, maar als een middel om in de confrontatie met

niet-historisch gevormden tot nieuwe dimensies en visies aangaande het verleden te komen. Hij ziet dergelijke bijeenkomsten als het geschikte moment om bij de vele deelnemers de zin voor geschiedenis aan te scherpen en het historisch besef van de medewerkers te vergroten. Zodoende zijn ook zij in staat om bij evenementen of publicaties van belangrijke historische gebeurtenissen zelf actief mee te werken. Ook hier weer blijft de historicus Geert Van Bockstaele tevens de gedreven leraar en pedagoog.

Wij moeten er dus niet aan twijfelen: de toekenningsmodaliteiten van de *Frans de Potter - Jan Broeckaertprijs* zijn op Geert Van Bockstaele wel héél toepasselijk, namelijk: *"het bekronen van het gezamenlijk oeuvre van een lokale historicus, die het verleden van zijn dorp of streek op een wetenschappelijke en originele wijze beschreven heeft"*.
Tijdens de jongste vergadering van het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis is dan ook met meerderheid van stemmen het besluit genomen om vandaag, tijdens het *Twaalfde Tweejaarlijks Colloquium* van het genoemd Verbond, aan u, Geert, deze prijs te overhandigen. En misschien vindt u zich - in vergelijking met sommige vroegere laureaten - nog iets te jong, maar wij willen voorkomen dat deze lauwering alleen maar de bekroning van het reeds geleverde werk zou zijn, doch integendeel ook een stimulans voor een onverdroten voortzetten van uw historische activiteiten in de toekomst.

Ook u, mevrouw Van Bockstaele, willen wij bij deze huldiging betrekken. Zonder uw steun en stille kracht, zonder uw onbaatzuchtigheid en wellicht soms ook gelatenheid, zou uw echtgenoot tot al deze lovenswaardige realisaties nooit in staat zijn geweest. Wij kunnen ons goed voorstellen dat u dikwijls gedwongen was u voor prettig gezelschap tot uw dochters te richten, terwijl uw echtgenoot in stille afzondering aan zijn werktafel was gekluisterd. Eigenlijk delen vandaag ook zij, uw dochters, een beetje in de verdiensten van hun vader.
Waarde vriend Geert, mogen wij u vragen deze herinneringsoorkonde en de prijs in ontvangst te willen nemen.

Leo Pée
Voorzitter van het Oostvlaams Verbond
van de Kringen voor Geschiedenis

De laureaat met zes voorzitters van Kringen aangesloten bij het Verbond

De prominenten zijn even aan verpozing toe

Geschied- en oudheidkundige kringen en genootschappen hebben nood aan de welwillende aandacht van de overheid. Die aandacht kan tot uiting komen in rechtstreekse betoelaging of in subsidiëring van bepaalde projecten, in medefinanciering van publicaties of in het uitschrijven van een wetenschappelijke prijs. Culturele en wetenschappelijke activiteiten kunnen in Oost-Vlaanderen reeds lang rekenen op de aanmoediging en steun van de provinciale overheid. Die overheid wordt hier vandaag vertegenwoordigd door de Heer Herman Balthazar, provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen. Wij zijn bijzonder blij dat Professor Balthazar het woord tot ons wil richten. Hij is immers historicus van vorming en binnen de wetenschappelijke wereld vooral bekend door zijn talrijke studies in het domein van de hedendaagse sociale geschiedenis en de arbeidersbeweging. Hij krijgt hier het laatste woord.

Herman Balthazar, gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen

TOESPRAAK DOOR DE HEER HERMAN BALTHAZAR, GOUVERNEUR VAN DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN.

Met heel veel genoegen ben ik ingegaan op de uitnodiging hier vandaag, in Geraardsbergen, het twaalfde colloquium van het Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis mee te maken. In vele opzichten is het een ware feestviering geworden, en dat was ook te verwachten, met twee jubilarissen.

Ik wens vooraf de beide jubilarissen, de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst en het Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis van harte te feliciteren. Het feit dat de belangstelling voor het verleden bij een breed publiek sterk aanwezig is, verklaart voor een stuk het succes van de geschied- en oudheidkundige kringen. Maar ook de gedrevenheid van de vorsers en het niveau van hun publicaties draagt bij tot een grote waardering voor die kringen of genootschappen. Eens per jaar worden de vruchten van ernstig historisch onderzoek aan de leden aangeboden, in de vorm van een jaarboek. En bovendien, tegen een democratische prijs, ook dat is belangrijk. De Geschiedkundige Vereniging van Het Land van Aalst vormt daarop een uitzondering. De kring kiest er nog steeds voor de leden door middel van een driemaandelijks tijdschrift te informeren. Als historicus stel ik de werking van de geschied- en oudheidkundige kringen enorm op prijs. Niet zelden brengen zij elementen aan voor verder onderzoek, al dan niet binnen de universiteiten. Ik wens dit toch uitdrukkelijk te onderstrepen en voor het werk dat U presteert een woord van oprechte waardering uit te spreken.

Exact 50 jaar geleden stelde het Provinciebestuur vast dat de belangstelling voor geschiedenis en oudheidkunde een gunstige heropleving kende. Dat was voor wijlen professor Jan Dhondt en wijlen professor Hans Van Weverke de aanleiding om met het Provinciebestuur van gedachten te wisselen over de mogelijke ondersteuning van het werk dat in de geschied- en oudheidkundige kringen werd gepresterrd. De ondersteuning van een toen nog op te richten overkoepelend en dienstverlenend orgaan leek de aangewezen weg. Een dergelijke poging was reeds eerder op het getouw gezet, meer bepaald in 1903. Op intiatief van de drie geschiedkundige verenigingen die onze Provincie oen kende, respectievelijk actief in het Waasland, Dendermonde en in Gent, werd de Féderation historique et archéologique de la Flandre Orientale opgericht. Helaas na de zeven vette jaren kwamen de zeven magere jaren en die bleken zo mager dat er van dit veelbelovend initatief niets meer overbleef. Zoals gezegd kwam er 1947 een tweede start, en die had meer succes.

De hoofdbedoeling van dit initiatief was, en is nog steedsn de werking van de geschied- en oudheidkundige kringen in Oost-Vlaanderen bevorderen. Dat kan door financiële steun te verlenen aan de kringen en genootschappen en door de krachten te bundelen en een overlegstructuur te bieden. Vanuit dat oogpunt is de oprichting van het Oost-Vlaams Verbond van de

Kringen voor Geschiedenis meer dan aangewezen. De voorbije vijftig jaar heeft het Provinciebestuur via dit verbond subsidies verleend aan de aangesloten verenigingen. De verfijning van de verdeelsleutel van de globale subsidie werd toevertrouwd aan het Verbond. Een regeling, dacht ik, die iedereen bevredigt. Bovendien heeft het Provinciebestuur zijn engagement vorig jaar opnieuw vernieuwd en bijgestuurd. Het rechtstreeks gevolg daarvan is de verdubbeling van de subsidiëring (tot 900.000 frank).

U staat me toe even te verduidelijken dat het Provinciebestuur toch wel meer in zijn mars heeft, als het erop aan komt het historisch onderzoek aan te moedigen en te ondersteunen. Zo is er de jaarlijkse prijs voor geschiedenis, waaraan een bedrag van 100.000 frank is verbonden. De huldiging van de laureaten van de prijs 1997 is trouwens gepland op 14 november. Ik vestig er toch even de aandacht op dat de voormalige voorzitter van het Verbond, de heer Achiel De Vos, ook die prijs in de wacht wist te slepen. Wie zich geroepen voelt mee te dingen naar de prijs 1998 heeft nog net één week de tijd om een inzending binnen te brengen. Volledigheidshalve voeg ik hieraan toe dat in de historische sector nog andere prijzen uitgeschreven worden. Meer bepaald voor de domeinen heemkunde, volkskunde, familiekunde en kunstgeschiedenis en archeologie.

Eén van de grote uitdagingen van het Verbond was om vorsers te informeren over te volgen werkmethodes. Professor Dhondt bleef niet bij de pakken zitten en maakte werk van de publikatie: H*oe schrijf ik de geschiedenis van mijn dorp*. Daarna viel dit aandachtspunt wat op het achterplan. Recent heeft de Universiteit Gent dit initiatief geactualiseerd. U weet ongetwijfeld waarover ik het heb, de kleine reeks: *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente.*

Maar om geschiedenis te schrijven heb je bronnen nodig en die zijn te vinden in archieven. Voor historici die aan lokale of regionale geschiedschrijving doen, zijn de gemeentearchieven van groot belang. Uit ervaring weet ik dat het beheer van die archieven wel meer dan een steuntje in de rug kan gebruiken.Vandaar dat het Provinciebestuur de voorbije jaren aandacht heeft besteed aan de vorming van de ambtenaren die belast zijn met de zorg voor het gemeentearchief en van het OCMW-archief. Reeds vijf keer werd daartoe een gespecialiseerde cursus opgezet. En ik ben verheugd u te kunnen meedelen dat in de loop van dit jaar die cursus opnieuw is bijgesteld en binnen het raam van de Oost-Vlaamse Bestuursacademie zal aangeboden worden. Meer nog, de geactualiseerde cursus kan probleemloos in rekening worden gebracht binnen de vormingsvereisten die opgenomen staan in het nieuwe personeelsstatuut voor de ambtenaren.

Heeft het Provinciebestuur oog voor een beter beheer van openbare archieven, dan geldt dat evenzeer voor bedreigde bronnen.Onnodig voor dit gezelschap uit de doeken te doen dat kranten een interessante, doch kwetsbare bron vormen. Vooral de kwaliteit van het papier, voornamelijk in de periode medio 19e eeuw-eerste kwart 20e eeuw, is onderhevig aan verpulvering. Na ruggespraak binnen de provinciale adviescommissie voor geschiedenis start dit jaar een microfilmproject, om die bron ook voor toekomstige generaties te bewaren. Als eerste komt de *Journal de Gand* aan de beurt.

Door samenwerking met enerzijds de bibliotheek van de Universiteit Gent en de Albertina kunnen alle nummers van de krant worden gemicrofilmd.

Bovendien wordt ook over de grenzen gekeken. In het kader van Euregio Scheldemond loopt thans een project dat tot doelstelling heeft de archiefbescheiden die in Zeeland bewaard worden, maar betrekking hebben op Oost- en West-Vlaanderen, te inventariseren, en vice versa. Dat initiatief zal ongetwijfeld tegemoet komen aan vorsers in de huidige grensstreek.

Een ander waardevol hulpinstrument van de lokale en regionale historici is ongetwijfeld het prachtig repertorium dat door monseigneur de bisschop is voorgesteld. Mijn felicitaties daarvoor aan het adres van de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst, maar ook aan het Kadoc en de medewerkers van het bisdom. Wat dergelijk werk vereist is mij niet geheel onbekend. Het Provinciebestuur heeft trouwens een gelijkaardig initiatief ontwikkeld, met betrekking tot de provincieraadsleden. Een tijdrovende, soms ondankbare bezigheid, die echter voor veel vorsers een referentiewerk vormt.

Het moge duidelijk zijn dat het Provinciebestuur voldoende aandacht heeft voor het historisch onderzoek en dat door middel van verschillende initiatieven aanmoedigt en ondersteunt. Directe steun aan het onderzoek ter plaatse wordt verleend via het Oost-Vlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis. Ik heb vandaag tot mijn grote voldoening vastgesteld dat die werkmethode goed is. In de voetbalmiddens huldigt men het principe: never change a winning team. Ik denk dat we de huidige ondersteuningsregeling, nu daarvoor sedert vorig jaar meer kredieten voor ter beschikking worden gesteld, kan verdergezet worden. Tenslotte is geschiedenis voor een groot stuk het geheugen, soms ook wel het geweten van onze samenleving. Vaak is inzicht in het verleden onontbeerlijk om de actualiteit te verstaan. Om de leuze van één van onze Vlaamse universiteiten te parafraseren: Historia vincit tenebras. Dat legitimeert meteen het belang dat het Provinciebestuur aan het historisch onderzoek hecht.

Ik dank U voor uw aandacht.

Herman Balthazar
Gouverneur van de provincie
Oost-Vlaanderen

Dames en Heren,
met de toespraak van Prof. Balthazar zijn we aan het einde gekomen van het academisch gedeelte van deze dag, dat op gepaste wijze wordt afgesloten met een receptie, ons aangeboden door het stadsbestuur van Geraardsbergen.
Na de receptie gaan we echter niet naar huis. Het is dan wel de hoogste tijd om, zoals dat heet, de innerlijke mens te versterken, niet met geestelijke spijs maar ditmaal met echt voedsel. Dat zal gebeuren in het restaurant 't Lorreintje, hier in Geraardsbergen.

De gemarineerde Schotse zalm is voorzeker uit het buitenland afkomstig en wij kunnen U evenmin garanderen dat de parelhoen in het oude Land van Aalst is gevangen, maar de mattentaart is, zoals U weet, een kenmerkend historisch gerecht van deze landstreek. Ook het Sint-Adriaansbier dat omstreeks half zes in de gelijknamige abdij zal worden gedegusteerd, is een typisch product van het Geraardsbergse.

Maar voordat we aan het bier toe zijn, werken we eerst in volledige ernst het culturele luik van het programma af. We bezoeken een priorij, een kerk, een stedelijk hospitaal, een museum en een abdij, allemaal sporen uit het verleden en even zo veel relieken die verwijzen naar de rijke burgerlijke en kerkelijke geschiedenis van deze regio.
Ik wens jullie alvast nog een aangename dag toe.

Lieve De Mecheleer
(bindteksten)
bestuurslid van Het Land van Aalst

13.00u Lunch in het restaurant 't Lorreintje,
Oude Steenweg 16, Geraardsbergen

15.00u Geleid bezoek aan de priorij Hunnegem
met Romaanse kerk, het Stedelijk Hospitaal
met museum en de St.-Adriaansabdij
en haar musea.

De verplaatsing naar Hunnegem gebeurt
met een bus.

17.30u Afscheidsreceptie in de abdij
met St.-Adriaansbier,
aangeboden door Dirk Labie.

Gezellige drukte op de stand van Het Land van Aalst

Nog even napraten tijdens de receptie

HET NIEUWE LOGO VAN "HET LAND VAN AALST"

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

Het oude logo van onze vereniging dat meer dan 15 jaar heeft gefunctioneerd, zal vanaf 1 januari 1998 door een nieuw vervangen worden. De opdracht werd aan twee jonge afgestudeerden uit het Gentse HIGRO gegeven nl. Patrick Craenhals en Berlinda Janssens.

Centraal staan de vereenvoudigde wapenschilden van Aalst (links) en Geraardsbergen (rechts), de twee vroegere hoofdsteden van de kasselrij "Het Land van Aalst". Rechts boven die schilden symboliseren de lichtgolvende dubbelstrepen respectievelijk de Schelde (groter), en de Dender, (kleiner), de twee rivieren die praktisch de grenzen van de kasselrij vormen.

Het geheel wordt gedomineerd door een kroon met een band, waarin zich vijf schildvelden bevinden. Die velden vertegenwoordigen de vijf baronieën van het Land van Aalst. Het zijn: het Land van Boelare, van Gavere, van Rode, van Schorisse en van Zottegem.

De kroonband is tevens met 13 cirkels, tien witte en 3 zwarte, versierd. Zij symboliseren de 13 zilveren parels die oorspronkelijk op het schild van de kasselrij aanwezig waren.

Tenslotte werd de benaming van onze vereniging in een mooi eigentijds lettertype aangebracht. Voortaan zal vanaf 1 januari 1998 dit logo op onze brieven, omslagen en tijdschrift prijken.

HET WATERKASTEEL VAN MOORSEL

Lieve De Mecheleer

Een bekoorlijk tafereel

Wie rond het midden van de 17de eeuw op een zomerse dag, wanneer de wegen er stevig bijlagen, de heerlijkheid Moorsel bezocht en er vanop het dorpsplein in de richting van de Eksterberg wandelde, zal ongetwijfeld hebben genoten van het schouwspel dat hij daar aantrof. Bij de glooiing van een brede landweg voerde een lange dreef naar een schitterend renaissancekasteel dat volledig was omgeven door een slotgracht waarop enkele zwanen zich sierlijk voortbewogen. Rechts van de aan weerszijden met beuken afgezette oprit bevond zich een kunstmatig eilandje dat met bomen was omzoomd en dat nagenoeg volledig werd ingenomen door een Franse tuin, compleet met standbeelden en fonteinen. Links van de dreef lagen een tweede siertuin en een grote boomgaard. Verderop leken de groene weiden, roodbruine akkers en gouden korenvelden op een bonte lappendeken waarvan de witte linten in werkelijkheid keurig onderhouden paden en wegeltjes waren. De indrukwekkende achtergrond van het kasteel werd gevormd door het groen der bossen met daarachter, als een lijst om een schilderij, het nevelig paarsblauw van dichte wouden waarboven twee torentjes nipt zichtbaar waren.

Drie eeuwen later is de historicus in staat om deze welhaast idyllische scène te evoceren omdat het tafereel in 1640 door Antonius Sanderus, zij het sterk vereenvoudigd, werd vereeuwigd. Over diens gekleurde pentekening en over het kasteel dat erop centraal staat, handelt deze bijdrage. Voor de goede orde voer ik in een eerste paragraaf de bouwheren en eigenaars van het kasteel ten tonele. Daarna overloop ik de opeenvolgende bouwfasen van het slot. In een derde paragraaf verwijl ik bij de tekening van Sanderus terwijl de volgende paragraaf de bouwgeschiedenis bespreekt vanaf het midden van de 17de eeuw tot 1986. In het slotstukje onderzoek ik in hoever het uitzicht van het waterslot vandaag afwijkt van de voorstelling door Sanderus.

Van bouwheren en eigenaars

Betrouwbaar bronnenmateriaal dat zou toelaten de bouw van het waterslot precies te dateren ontbreekt. Men dient zich te behelpen met enkele aanwijzingen in verhalende bronnen en vage aanduidingen in de architectuur van het gebouw. Eventueel kunnen ook enkele elementen uit de biografie van Karel van Croÿ (ca. 1506-1564) een lichtstraal werpen op de duistere ontstaansgeschiedenis. Het staat immers vast dat het slot werd gebouwd in opdracht van deze telg uit een der beroemdste adellijke families in de Nederlanden. Karel had in 1521 zijn pas overleden broer Willem als abt van de abdij van Affligem opgevolgd. Enkele jaren later werd hij tevens abt van

Hautmont (vandaag in Noord-Frankrijk) en van Saint-Ghislain en in 1525 zelfs bisschop van Doornik. Mede op basis van deze gegevens situeren de meeste historici de bouw tussen 1521 en 1526. De geleerde proost van de abdij van Affligem Beda Regaus (1718-1808) houdt er echter een andere mening op na: het *grootste huis is t'casteel van Charle de Croij gebouwt circa 1536 op onsen grondt geeten t'goet van groenen beke*. Of gaat het om een verschrijving of drukfout in de bewering van deze nochtans ernstig werkende historicus? Eerder had Karel, die zijn ronkende titels ten spijt zeer mondain leefde en zijn hoge kerkelijke ambten erg 'werelds' inkleurde, te Meldert een kasteel heropgericht dat echter bij de inhuldiging in de vlammen was opgegaan. In plaats van dit kasteel te restaureren, liet hij een nieuw luxeslot bouwen te Moorsel, op de Eksterberg. Hoewel hij voor de financiering van de bouw putte uit de inkomsten van de benedictijnenabdij van Affligem, beschouwde hij het gebouw als zijn persoonlijk eigendom. Karel van Croÿ hield van zijn nieuw kasteel te Moorsel en zou er dikwijls verblijven. Na zijn overlijden in 1564 viel het kasteel in handen van zijn nicht Anna de Croÿ, burggravin van Veurne, die gehuwd was met Maarten van Hoorne, ridder van het Gulden Vlies. Maar reeds in 1566 werd Jan de Luu de nieuwe eigenaar. Dit personage was enkele malen (1562, 1576 en 1578) burgemeester van Aalst. Tijdens de Spaanse Furie werd hij met andere leden van het stadsbestuur door Spaanse soldaten in de herberg De Roose op de Aalsterse grote markt gegijzeld. Jan de Luu overleed kinderloos en in 1588 verkochten zijn erfgenamen het kasteel aan Jan le Boiteulx. Op dat ogenblik was het complex ernstig beschadigd door een Spaans garnizoen. Een zijvleugel was zelfs volledig door een zware brand vernield.

In 1636 werd de in Milaan geboren Spaanse officier Don Lucas Cayro eigenaar van de heerlijkheid Moorsel. Hij liet de mooie dreef aanleggen bij het kasteel. Later, toen zijn zoon Luis het goed reeds had geërfd, werd de trouw van de Cayro's jegens de Spaanse overheid door de Spaanse koning Filips IV beloond: in 1661 werd de heerlijkheid Moorsel verheven tot baronie. Voortaan mochten de heren van Moorsel zich dus tooien met de titel van baron. Rond die periode werd het kasteel grondig gerestaureerd, maar het grondplan en de algemene indeling bleven behouden. Bij het overlijden van Luis Cayro in 1670 waren zijn goederen zo zwaar gehypothekeerd dat het Leenhof van Aalst de toelating verleende tot verkoop van de meubels. Dankzij het huwelijk van Florentia Cecilia, dochter van Luis Cayro, met de rijke Spanjaard Francisco Alberto Gonzales d'Alvelda in 1678, kon een openbare verkoop van het kasteel worden vermeden. Deze belangrijke legerofficier in het Spaanse leger en hoogbaljuw van de stad en het land van Dendermonde was bereid alle schulden op zich te nemen op voorwaarde dat het kasteel hem door de wezen bij *ghifte metter warmer* hant (een vorm van gift onder levenden) werd afgestaan. Na zijn dood in 1682 kwam de baronie van Moorsel in het bezit van zijn jongste zoon Francisco Carlos. Toen ook deze was overleden, verkocht Florentia Cayro in 1698 de baronie van Moorsel aan ridder Albrecht de Coxie, afstammeling uit het beroemde Mechelse schildersgeslacht en voorzitter van de Grote Raad der Nederlanden te Mechelen. Baron de Coxie verrijkte het interieur met tal van kunstwerken en liet tevens grote herstellingen uitvoeren.

Latere, opeenvolgende eigenaars waren de families Stalins, de la Tour Saint Quentin en de Meer. Jan Jozef de Meer, die het goed had geërfd van zijn vader

De Westelijke vleugel van het kasteel (ca. 1900)

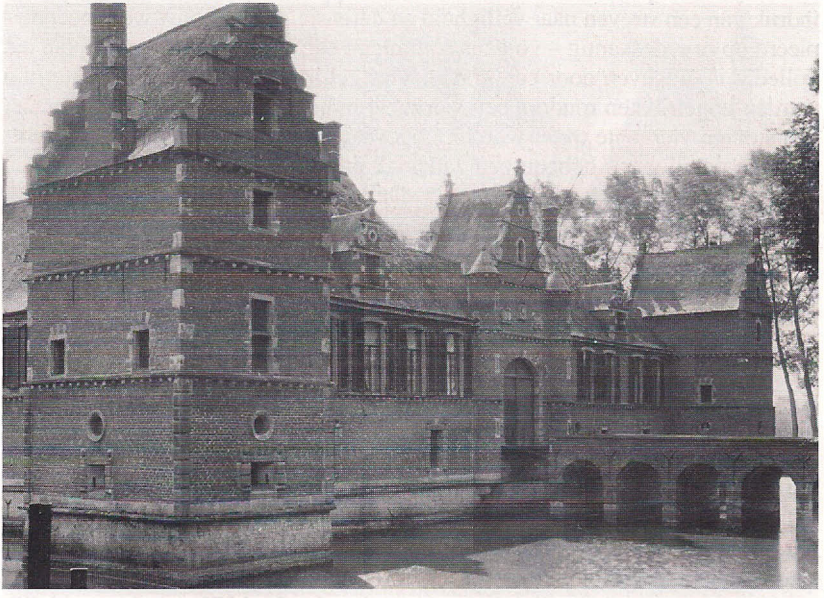

Toegangspoort met toren (ca. 1925). Copyright A.C.L.

Frederik Victor, was tijdens de Boerenkrijg een vurig strijder en aanvoerder tegen de Fransen. Op 2 januari 1797 slaagde hij erin de Franse troepen uit de abdij te verdrijven. Na enkele dagen werd de abdij echter heroverd. Hij werd gevangen genomen en op het Koningsplein te Brussel terechtgesteld.
Petronella, zijn enige dochter, erfde het kasteel na de dood van haar moeder in 1800. Haar eerste man was Jan Baptist van der Noot de Vrechem, neef van Hendrik van der Noot, de bekende leider van de Brabantse Omwenteling. Hun jongste zoon Antoon Jozef werd de volgende bezitter van het goed. Hij huwde met de Ierse Katherina Elisabeth Heyland. De volgende eigenares werd hun dochter Nathalie die in het huwelijksbootje stapte met de van Ierse adel afkomstige Thomas Ball. Zij liet het kasteel restaureren in de jaren 1900 tot 1908 en tevens de westvleugel herbouwen. Francis, en vervolgens John en Antoine, respectievelijk zoon en kleinzonen van Nathalie en Thomas Ball, verzekerden gedurende een halve eeuw de familiale continuïteit. In 1977 verwierf verzekeringsmakelaar Georges de Meulenaere het kasteel. Ondanks herstellingswerken aan het dak werd de algemene toestand van het kasteel geleidelijk rampzalig. Uiteindelijk werd het waterslot in 1981 gekocht door de heer Willy Michiels, burgemeester van Haaltert, die het gebouw grondig liet restaureren en op die wijze een belangrijk sieraad van het Oost-Vlaamse cultuurpatrimonium van de ondergang redde.

Een eeuw van bouwen en verbouwen

Naar alle waarschijnlijkheid vond de eerstesteenlegging dus plaats in 1521 en was het werk voltooid in 1526. Hoewel het kasteel door Karel van Croÿ als een "séjour de plaisance" of lustoord was opgevat, geeft de aanleg toch de indruk van een streven naar veiligheid en defensie. Het gebouw werd geconcipieerd op een vierkantig – volgens sommigen een rechthoekig – grondplan dat volledig is omgeven door een gracht. Vier gelijke vleugels op een souterrain werden opgetrokken rondom een vierkante binnenplaats. Aan elke hoek moet een stevige vierkante toren worden opgevat als een hoekpaviljoen. De rechthoekige paviljoenen hebben een zadeldak en zijn bekroond door hardstenen voluten. Het kasteel heeft nooit meer dan twee bouwlagen gekend, namelijk een kelderverdieping en een verhoogde, gelijkvloerse verdieping. Hierboven kwam een nogal sterk hellend schilddak. De hoekpaviljoenen daarentegen kregen een bouwlaag meer mee. Verder werden zowel het souterrain van de noordelijke en oostelijke vleugels als de noordwesttoren uitgerust met schietgaten, die later zouden worden omgevormd tot vensters.

In de muren werden tussen de verdiepingen uitspringende sierlijsten gemetseld. Deze kordons rustten op kwartronde kraagstenen en liepen volledig om het gebouw heen. Uiteraard dienden zij de verdiepingen esthetisch te markeren. De toegangspoort werd gesitueerd aan de westelijke vleugel en geflankeerd door twee ronde torentjes met schietgaten. Die westelijke vleugel werd opgesmukt met twee symmetrische dakkapellen met voluten van hardsteen. Voor de noordelijke en zuidelijke vleugels daarentegen werden slechts eenvoudige dakkapelletjes gereserveerd. Reeds in 1560 werden er aan de vensters enige wijzigingen aangebracht. In 1579 zou het zuidelijk gedeelte door een brand zijn verwoest.

Het materiaal waaruit het gebouw werd opgetrokken, bestaat voornamelijk uit baksteen. Zandsteen werd gebruikt voor een hoge sokkel en voor de versieringen (zoals bijvoorbeeld de kordons). Voor de zadeldaken met scherpe dakhelling werden leien gebruikt.

Sanderus' kijk op de zaak

De reconstructie van de bouwactiviteit uit de eerste eeuw van het bestaan van het waterslot verloopt moeizaam en geschiedt op basis van disparate informatie in schaars aanwezige archiefstukken. Voor het midden van de 17de eeuw daarentegen wordt het beeld beduidend scherper dankzij een gekleurde pentekening die Antonius Sanderus omstreeks 1640 van het kasteel vervaardigde. Op dit aquarel wordt het waterkasteel van Moorsel als het ware vanuit de lucht weergegeven. Sanderus presenteert een panoramisch zicht op de westelijke vleugel van het gebouw, met de brug en de toegangspoort. Er kan geen twijfel over bestaan dat de auteur een getrouwe weergave van de realiteit heeft beoogd: het vierkantig grondplan, de vier stevige rechthoekige torens met zadeldak en voluten, de grote en kleine dakkapellen, de binnenkoer met open galerijen, de gracht rondom het kasteel ... alles is duidelijk zichtbaar. Terzelfder tijd moet men echter vaststellen dat Sanderus bewust voor een sterk vereenvoudigde voorstelling heeft gekozen. Details zijn geweerd. De zandstenen kordons of sierlijsten op kwartronde kraagstenen zijn bijvoorbeeld op de tekening niet overal te zien.

Volgens de afbeelding moet het gebouw rond het midden van de 17de eeuw een vrij asymmetrisch uitzicht hebben vertoond. Zo is er asymmetrie zowel in het aantal vensters als in de vorm ervan, heeft de voorgevel links van de toegangspoort een kleine en een grote dakkapel terwijl er rechts slechts één grote kapel is te zien. Ook het aantal schouwen varieert: de linkervleugel telt twee schouwen, de rechtervleugel geen, vooraan rechts bevindt zich een schouw, vooraan links geen. Conform de artistieke opvattingen uit de tijd, heeft Sanderus ook aan de omgeving van het kasteel de nodige aandacht geschonken. In en rond het domein waren volgens de tekening mooie dreven aangelegd terwijl er verder twee siertuinen in Franse stijl met kleine gebouwtjes alsook een hoeve te bespeuren waren. De zuidwestelijk gelegen siertuin was volledig omgeven door water.

De kleuren zijn over het algemeen waarheidsgetrouw weergegeven: het water is lichtblauw, de lucht heeft een nog zachtere blauwtint gekregen. Voor het landschap werden verschillende groenschakeringen toegepast. Beplanting en bomen zijn in een donkerder groen ingekleurd. Het roze kasteel wordt afgebeeld met daken in verschillende kleuren. De toegangspoort, de vier hoektorens en de achterste vleugel hebben grijze daken (in leisteen?), de andere daken zijn rood (pannendaken?).

De verdere bewogen lotgevallen

Omstreeks 1660 werden er grondige restauratiewerken uitgevoerd met behoud evenwel van de algemene indeling. Vermoedelijk in 1668 werden de vensters van het souterrain vergroot door middel van uitspringende bossageomlijstingen waarbij blokken natuursteen aan de voorzijde ruw behakt wer-

den om de vensters een fors en rustiek karakter te geven. De vensters kregen ook versieringen, zoals bijvoorbeeld een piramide met bol. Boven de vensters werden ronde nissen aangebracht in de vorm van medaillons. Naar een Italiaans patroon uit het midden van de 16de eeuw werden hierin de portretten van de vroegere bewoners afgebeeld. Mogelijk werd in die periode ook de houten ophaalbrug vervangen door een vaste stenen brug die later, rond 1900, opnieuw de plaats moest ruimen voor een ophaalbrug. Baron de Coxie liet (eind 17de, begin 18de eeuw) onder meer een gang bouwen die nauwkeurig de lijn van de rechthoekige binnenplaats volgde en het mogelijk maakte om de verschillende kamers rechtstreeks te bereiken, daar waar men voordien verplicht was doorheen de verschillende vertrekken te lopen. Met de aanleg van deze brede gang moest de binnenkoer wel worden verkleind. Uit deze periode stamt ook de sierlijke kwartronde erker in de hoek van de noordgevel en de noordwesttoren, hangend boven het water en op het park gericht. De glas-in-lood ramen zijn gescheiden door twee slanke pilasters.

Verdere herstellingswerken dienen gesitueerd in de eerste helft en het laatste decennium van de 18de eeuw alsook in de jaren 1894-1908.

Rond 1700 zou de toen bouwvallige noordoosttoren zijn afgebroken en de stenen brug en de toegangspoort zijn verbouwd. In dezelfde periode werd de kasteelhoeve omgevormd tot een hovenierswoning en een vierkant gebouwtje opgetrokken in de richting van het dorp. De op de schets van Sanderus merkbare open galerijen op de binnenplaats werden in het eerste kwart van de 18de eeuw dichtgemetseld. Toen werd ook een poort met trap naar de kamers toe aangebracht in de zuidwestelijke vleugel. De bel-etagevensters werden in de loop van de 18de eeuw vergroot en uitgewerkt in de vorm van bevallige steekbogen met bepleisterde omlijstingen.

Rond 1790 werd heel wat materiaal aangekocht voor werken aan het kasteel, zoals blijkt uit de rekening van Petrus Ignatius Vanderheijden, beheerder van de goederen van baron de Meer. Zo werd *er loot, souduren, goten en buijsen* besteld bij loodgieter Judocus Arents voor onder meer omvangrijke werken aan het dak; eveneens voor het dak werden schaillien geleverd. In 1789 deed men een beroep op een meester-schrijnwerker voor *reparatien gedaen aen de venster raemen op het casteel en een meester-glasmaker voor reparatien van glasevensters.* Andere aangekochte materialen waren hout, kalk, zavel, careelsteenen, ijserwerk, schaelienaegelen. Timmerman Gillis Heyndricx werd vergoed voor het maeken van eenen deuren ... met leveringen van planken en rijgels, en voor het herstel van de brug. Ook rond het kasteel werd er duchtig gewerkt. In 1792 werden bijvoorbeeld uitgaven gedaan voor het *uytschieten ende ruijmen en het kuysssschen van den wal* van het kasteel. De elzen in het bos achter het kasteel werden gesnoeid, nieuwe boompjes aangeplant.

Hoewel in de loop van de 19de eeuw sporadisch noodzakelijke renovatiewerken werden uitgevoerd (in 1816 en 1817 werden leistenen gekocht voor het dak en bakstenen, planken in sparrenhout voor de goten), werden nieuwe grootscheepse projecten pas op het einde van de eeuw en het begin van de volgende aangevat. Tussen 1894 en 1908 werd de westelijke vleugel volledig verbouwd. Dit laatste jaartal prijkt overigens op de toren van de toegangspoort, die werd bekroond door hardstenen voluten en geflankeerd door twee ronde hoektorentjes. Er werden dakherstellingen uitgevoerd, het centraal dakkapelletje ver-

dween en werd vervangen door twee uitgewerkte dakkapellen links en rechts van de ingang. Ook het dak op de westtoren werd herlegd. Voor de poort kwam er een bakstenen brug op rondbogen, met vastgemaakte ophaalbrug. In deze periode werd het poortgebouw uitgebreid met een toren.

Hoewel het gebouw gespaard bleef van verwoesting tijdens de eerste en de tweede wereldoorlog, geraakte het wegens verwaarlozing volledig in verval. De laatste restauratiewerken vonden plaats tussen 1982 en 1986. Het gebouw werd grondig gereinigd en nadien waar nodig verstevigd, er werd een nieuw dak gelegd steunend op een betonnen ringbalk, het gewelf werd volledig hersteld en eveneens met beton verstevigd, het houtwerk vernieuwd, de nissen en borstbeelden gerestaureerd. Het eigenlijk domein werd evenmin vergeten. Zo kreeg de hovenierswoning (de vroegere kasteelhoeve) een grondige opknapbeurt. Er kwam een buitenpaviljoen met tennisveld en ook een paardenstal, de wegen in het park werden in dolomiet verhard, het bomenbestand werd bijgewerkt, de vijvers gekuist, fonteinen geplaatst.

Het kasteel vandaag

Wie nu vanop afstand het slot bekijkt, wordt nog steeds getroffen door een aantal gelijkenissen met het gebouw zoals Sanderus het voor ogen zal hebben gehad. Bewaard bleven het grondplan, de afwisseling van zadel- en schilddaken, de asymmetrie in de vensters en dakkapellen, de gracht en de dreven. Verdwenen zijn de noordoosttoren en de galerij op de binnenplaats. Niet aanwezig bij Sanderus omdat zij pas later aan het complex werden toegevoegd zijn de erker in de hoek van de noordwesttoren uit ca. 1700 en de toren van de toegangspoort die van recente datum is. De tand des tijds heeft verder stevig gebeten in de gevelindeling, de architectonische details en de decoratie. Alleen de noordwestelijke hoektoren vertoont heden nog zijn oorspronkelijke toestand en bezit een zekere overeenkomst met de tekening van Sanderus. In de top van de toegangspoort prijkt vandaag een gevelsteen met, behalve het jaar 1526, de wapenschilden van de families de Coxie, de la Tour Saint Quentin, de Meer, van der Noot en Ball. Gebeiteld door de van Aalst afkomstige Filemon Van den Bulcke, herinnert deze steen aan de opeenvolgende geslachten die de afgelopen drie eeuwen het kasteel hebben bewoond.

Vlaanderen bezat en bezit nog steeds talrijke waterburchten en waterkastelen. Zoals het Gentse Gravensteen en de oude vestingen van Beersel, Horst (in Sint-Pieters-Rode), Laarne en zovele andere vormt het waterslot van Moorsel een onmisbaar onderdeel van het bouwkundig erfgoed.

Lieve De Mecheleer
Warandestraat 2
9470 Denderleeuw

1. Onuitgegeven bronnen

Privé-archief van de heer Dierickx (rekeningen van Petrus Ignatius Vanderheijden, beheerder van de goederen van baron de Meer).

2. Literatuur

- DE GHELLINCK X.-VAERNEWYCK, *Le château de Moorsel*, in *Le Parchemin*, 15de reeks, 1968, p. 116-118.
- GENICOT L. F. (o.l.v.), *Het groot kastelenboek van België. II. Kastelen en buitenplaatsen,* Brussel, 1977, p. 194.
- *Moorsel. Een historisch overzicht in zeven thema's,* catalogus tentoonstellling 26 en 27 augustus 1978, p. 34-38.
- REYNTENS O., *De gemeente Moorsel bij Aalst en hare geschiedenis*, Gent, 1892, p. 90-124.
- VAN NUFFEL P., *Het kasteel van Moorsel*, Aalst, 1937.
- VERLEYEN W., *Groot-Aalst. Een geschiedkundige verhandeling met inventarisatie van zijn straten en gebouwen. Deel 8. Moorsel*, Aalst, 1985, p. 152-155.

Het waterkasteel vandaag: algemeen zicht

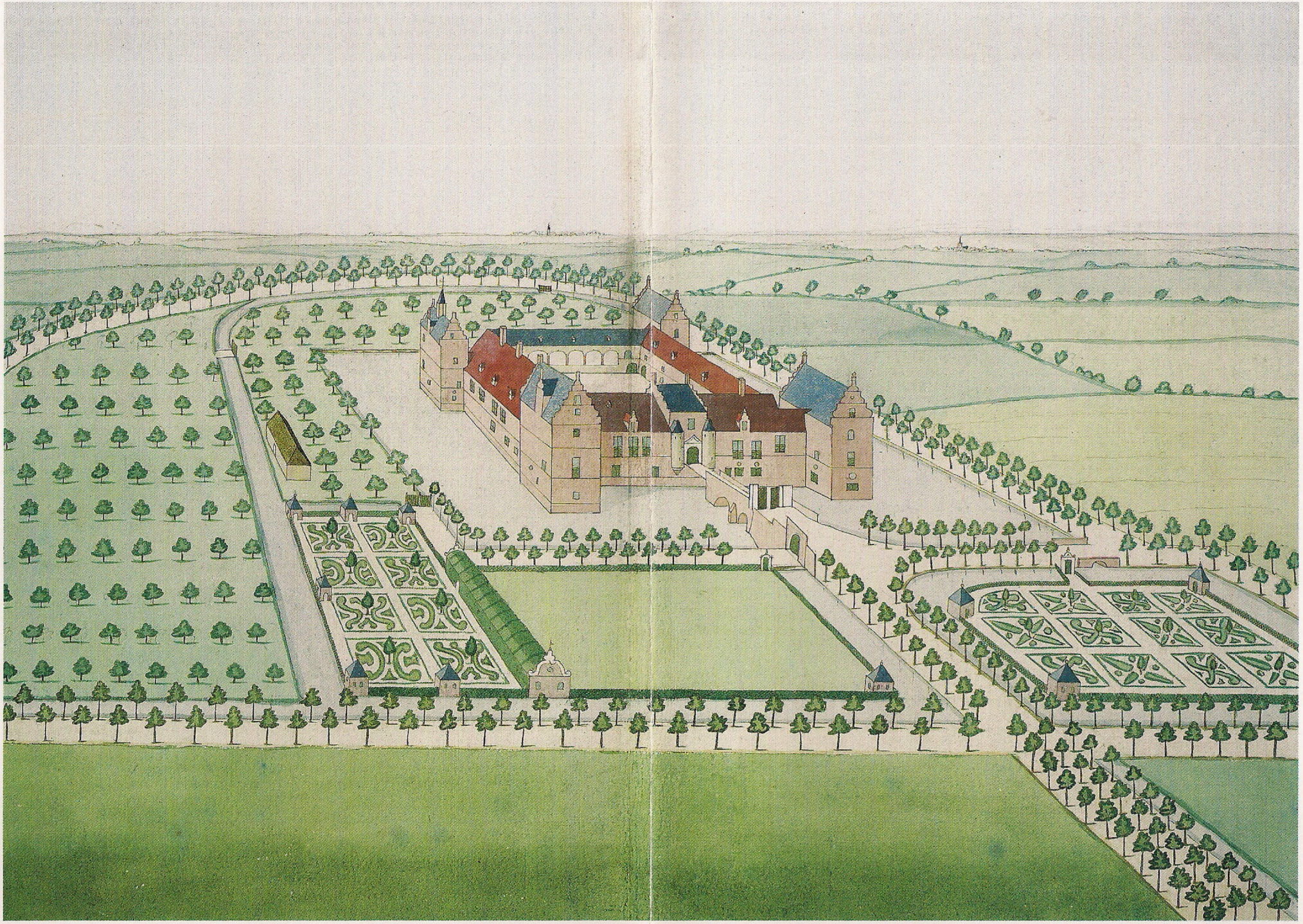

KASTEEL TE MOORSEL (© Kon.Bibl., Brussel)

Met de steun van de heer Willy Michiels

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

MARNIXRING VLAAMSE ARDENNEN
KORTE HISTORIEK

Het begon allemaal op 3 december 1968 toen in Voorde - in de Kalvaar - de Marnixring werd gesticht. Dit gebeurde na meer dan een jaar werken door mensen van Antwerpen, Brussel, Oost- en West-Vlaanderen, onder wie twee geboren Geraardsbergenaars, namelijk Bill Hiers en wijlen Alex Achtergael.

Dat het MR-zaad niet op de rotsen viel, moge blijken uit het feit dat weldra overal in Vlaanderen nieuwe ringen werden gevormd en gesticht. Dit was eveneens het geval in de regio Zuid-Oost-Vlaanderen waar tijdens de eerste vijf jaar de leden uit Aalst, Ninove, Ronse, Zottegem en Oudenaarde - die samen de ring Zuid-Oost-Vlaanderen vormden - het maximale ledenbestand bereikten en volgens de statuten van de Marnixring tot ontdubbeling verplicht werden.

En nu schrijven we 1 januari 1974: Geraardsbergen en het Abtenhuis. De ring met stamnummer 1 - Zuid-Oost-Vlaanderen - met mensen uit Aalst en Ninove, blijft in Voorde. Ronse, Oudenaarde en Zottegem komen samen en met Geraardsbergen wordt Marnixring Vlaamse Ardennen geboren.

Het is dank zij de onverdroten inzet van al de Marnixringleden dat ook hier weer de Marnixring-familie uitbreiding nam en nieuwe embryo's tot volwaardige ringen openbloeiden.
Zo is er eerst Ronse Taalgrens, die op 28 februari 1978 in de Marnixring wordt opgenomen. Vervolgens ziet op 27 januari 1981 een nieuwe Marnixring het levenslicht in Oudenaarde. Tot slot was er op 17 februari 1990 de laatste ontdubbeling in de schoot van Marnixring Vlaamse Ardennen en ontstond Marnixring Sotteghem.

Door de opeenvolgende afslankingen van het ledenaantal bleef Marnixring Vlaamse Ardennen telkens wat verweesd achter. Maar dankzij opnieuw de inzet van bestuur en leden kreeg onze Ring er in de afgelopen 7 jaar evenveel overtuigde Vlamingen bij.

Op dit ogenblik telt Marnixring Vlaamse Ardennen 30 leden, allen "niet van de minste Vlamingen". Marnixring Vlaanderen telt vandaag 48 ringen en 2 Marnixjeugdringen, met meer dan 1000 leden over gans Vlaanderen. Daarnaast zijn er volwaardige ringen in Nederland (Sas van Gent De Vier Ambachten), de Franse Nederlanden (Marnixring ter Isele in Rijsel) en in Zuid-Afrika (Marnixring Suikerbos in Johannesburg). Deze grensoverschrijding heeft op 1 januari 1994 geleid tot de stichting van Marnixring Internationale Serviceclub. Belangrijk is dat in al deze districten voortdurend aan uitbreiding en verruiming wordt gedacht en gedaan zodat de Marnixringfamilie constant groeit in omvang en kwaliteit.

Deze buitenlandse ringen hebben uiteraard hun eigen specifieke kenmerken en problemen maar vinden zich terug in hun trouw aan de Nederlandse taal- en cultuurgemeenschap en onderschrijven met volle inzet de doelstellingen van Marnixring Internationale Serviceclub.

De belangrijkste verwezenlijkingen van Marnixring Vlaamse Ardennen van de afgelopen 5 jaar zijn:

- de Lustrumviering 20 jaar Marnixring Vlaamse Ardennen op 23 en 24 april 1994,
- de jaarlijkse organisatie van het Tuinfeest in de schitterende omgeving van de Baronie van Boelare,
- de opvoering van "De Honden in het Zegekoor", het bewogen levensverhaal van Irma Laplace,
- de deelname aan de publicatie van twee naslagwerken, namelijk "Het Vredegerecht van het Kanton Nederbrakel - Regesten van akten uit de Franse Periode" en "De Geraardsbergse Garde Civique of Burgerwacht (1795-1920)",
- de bijdrage aan de publicatie van de kaart van "Het Land van Aalst" van A. Sanderus (uit Flandria Illustrata, 2, Keulen, 1644),
- de organisatie van de reis naar Zuid-Afrika in augustus 1997,
- de sponsoring van tal van lokale culturele manifestaties en evenementen,
- de organisatie van de eerste (1996) en de tweede (1998) tweejaarlijkse Cultuurprijs.

Contactadres Marnixring Vlaamse Ardennen: Paul De Brouwer, secretaris, Moenebroekstraat 33, 9506 Schendelbeke - Tel.: 054/ 41.75.61
Fax: 054/ 41.05.73

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

LOSSE NUMMERS OUDE JAARGANGEN

Een los nummer vanaf jaargang 1991 kost 200 fr.
Een enkel nummer vóór 1991 kost 150 fr., een dubbel nummer 250 fr.
Een volledige oude jaargang kost 600 fr.

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 422-4072681-04 van Het Land van Aalst, Oude jaargangen, Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade, tel. (053) 70 21 79.
Niet alle jaargangen zijn nog in voorraad. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op.

EVENEENS BESCHIKBAAR:

G. Van Bockstaele, Gids voor een werkbezoek aan de koninklijke bibliotheek Albert I te Brussel - 1991: 100 fr. (gebeurlijk te verhogen met portonkosten).

Herman van Isterdael e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983). 2 banden - 915 blz.: 1.200 fr. (gebeurlijk te verhogen met portonkosten).
Kaart van het voormalige "Land van Aalst" (1596) - Horenhault - kleurendruk - 1988: 1.000 fr.

De publicatie van deze jaargang gebeurt met de financiële steun van:

DE RIEMAECKER printing
B V B A
50 1947 1997
NUKERKEPLEIN 9 • B-9681 NUKERKE
TEL. (055) 21 14 04 • FAX (055) 21 20 00

Inhoud

JAARGANG L - 1998 - NUMMER 1

Verslag van de feestzitting van het
" Twaalfde tweejaarlijks colloquium" 3-61

Mededeling 62

L. DE MECHELEER
Het waterkasteel van Moorsel 63-70

Marnixring Vlaamse Ardennen 71-72

Los ingevoegd: gekleurde Sanderustekening
van het kasteel van Moorsel

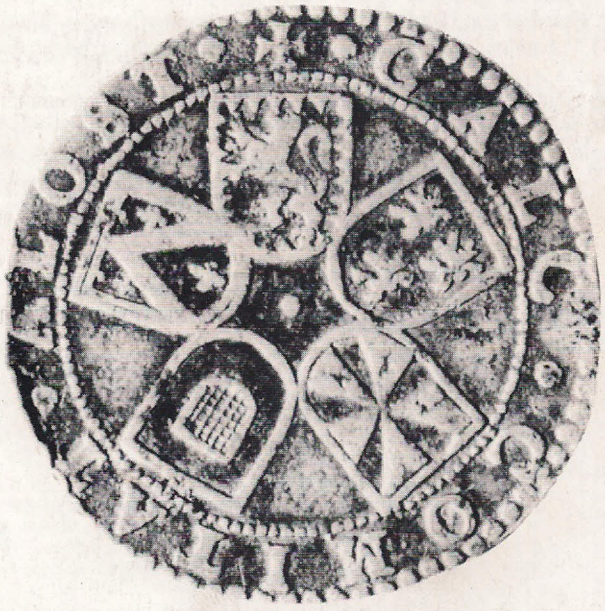

1998